

Frit

37. årgang • nr. 3-4 • 2009

NORDEN

Temanummer om Kultur, medier, bogmarked og samfundsdebat i Norden: Tendenser, udviklinger og problemstillinger

Af Leif Kajberg

Indledning: Behovet for et overblik

Der findes mange spredte tilgange til Norden-debatten og den udvikling, som vedrører kultur, kunst, mentalitetshistorie, folkelighed, livsformer, demokratiforståelse, identitetsdebat og forestillinger om alternative samfundsudviklinger mv. i Norden. Og der er givetvis produceret og ophobet en bunke viden på området, en vidensmængde, som løbende udvides. Der er ikke så få publikationer, som behandler aspekter af fx nordisk litteraturformidling og den kulturelle dimension af det nordiske samarbejde. Men det kniber med det samlede og ajourførte overblik. Der er et behov for at få

samlet, analyseret, bearbejdet, sammenskrevet og reflekteret over den bestående viden om kulturelle aktiviteter, kulturudvekslinger på tværs af grænser. Der er også en række lakuner, når det gælder samfundsdebattens former og indhold i Norden og samfundsudviklinger i de enkelte nordiske lande. Og frem for alt er der et markant behov for at få formidlet denne viden til en bredere offentlighed i hvert af de nordiske lande. Retfærdigvis må det dog siges, at Nordisk Ministerråd med sin løbende overvågning af udviklinger inden for nordisk samarbejde og med sine sammenfatnin-

Forord

Dette temanummer med fokus på kultur, medier og formidling på tværs af de nordiske landegrænser består af tre dele:

- 1) En "mini-udredning" med invitation til debat skrevet af Leif Kajberg og suppleret med bidrag og korrekturtilføjelser fra Jakob Buhl;
- 2) en artikel om Grundtvig af Egil Lejon, Norge samt
- 3) nogle aktuelle nordiske noter. Temanummeret er blevet til i en *dansk* sammenhæng, og vi er os derfor bevidst, at perspektivet på nordisk kultur og kulturformidling mv. er præget af danske betragtningsmåder og eksempler. Et temanummer redigeret af medlemmer af styrelsen i norsk eller svensk Frit Norden ville helt sikkert være blevet grebet meget anderledes an. Man ville have rettet blikket mod andre faktorer, udviklinger og tendenser og have anlagt andre perspektiver. Og selvsagt ville eksempler og illustrationer fra kulturområdet, formidlingen og folkeoplysningen have fået en anden farvning.

ger i form af fx *Analys Norden* yder et vigtigt bidrag her. Se <http://www.norden.org/analysnorden/default.asp> Men det står ikke for godt til med den journalistiske formidling uden for Nordisk Ministerråd og de nordiske organisationer, foreninger og informationskontorer/centre mv. Hvor meget kan man fx læse om islandsk kultur og samfundsliv i en trafikavis som fx *Metro-Xpress*?

Forbedring af kendskabet til kultur- og samfundsdebatter i de andre nordiske lande

Hvorfor et temanummer om nordisk kultur- og samfundsdebat? Jo, det er vores klare fornemmelse i *Frit Norden*-foreningerne i Danmark, Norge og Sverige, at der ikke gøres nok for at styrke og vedligeholde interessen for kulturelle initiativer, diskussioner og enkeltprojekter i de nordiske lande. Kort sagt, hvad sker der egentlig inden for kunst og kultur i videste forstand i de fem nordiske lande? Markante bogudgivelser, fængende film og udstillinger, nybrud og projekter, som rykker? Hvem er på plakaten, og hvad er på tapetet i et nordisk naboland? Vi ved for lidt om både mainstream og det skæve og alternative. Establishment og undergrund. Storby og udkant. Hvor mange uden for Finland får chancen for at stifte bekendtskab med eksempelvis det finske pladeselskab *Fonals* gale musikere og hovednavne og spændende nye talenter på visefestivallen i Västervik i Sverige? Hvem i Danmark fx tager regelmæssigt pulsen på strømningerne inden for arkitektur, design, kunst, litteratur, musik, teater og kultur i de enkelte nordiske lande? Hvem samler op på disse stofområder på en mere systematisk facon? Hvem tager den opgave på sig løbende at formidle et mere samlet overblik? Jo, eksempelvis *Torben Brostrøm*, der i dagbladet *Information* i mange år har skrevet klummer om ny og gammel skønlitteratur i de nordiske nabolande og anmeldt et stort antal nyudgivelser. Men set fra dansk side virker det i stigende grad som om, at medierne løber efter det samme. Alt drejer sig om *Stieg Larsson* og *Liza Marklund* og tilsva-

rende bestsellere. Og er der tilmed tale om filmatiseringer, får markedsføringen og mediedækningen en ekstratand. Hvis en kriminalroman i Norge eller Sverige sælger godt, så er danske forlæggere til at tale med, og så går oversættelsesapparatet i gang. Men hvordan med den grænseoverskridende distribution af bøger på nordiske originalsprog anno 2009? Den årlige uddeling af Nordisk Råds litteraturpris får en vis mediebevågenhed, men de nominerede romaner og de forfattere, som trækkes frem i rampelyset, overskygger spændende og mindre opreklamerede udgivelser inden for nabolandslitteraturen. Vi synes kort sagt, at der bliver udrettet alt for lidt på formidlingsfronten. Der er simpelt hen behov for en meget bedre formidling af kultur- og samfundsdebatter i de andre nordiske lande. Det virker generelt som om, at de enkelte landes debatter og udviklinger inden for kultur og medier i bredeste forstand foregår i lukkede og nationalt afgrænsede rum. Som kultur- og samfundsinteresseret nordisk medborger savner man ofte et samlet og grænseoverskridende overblik over aktuelle tendenser inden for mediernes samfunds- og kulturdebatter i de nordiske lande. Der mangler statusredegyrelser, gensidig orientering og indblik. Hertil kommer, at debatten om visioner og perspektiver for det nordiske samarbejde for det meste er ret usynlig i de enkelte landes medier. Det er et ret kendt udsagn, at der ikke findes en europæisk offentlighed, og det fremhæves som en af grundene til, at eurokrater og unionsmagere i EU løber sig stavere i livet i deres integrationsiver, og det forklarer også den ringe interesse for og den generelt lave deltagelse i valgene til Europa-Parlamentet. Men noget tilsvarende gør sig desværre nok også gældende i de nordiske lande. Vi har godt nok et fortrin med baggrund i den nordiske sprogforståelse; vi burde kunne læse hinandens aviser, i hvert fald i Danmark, Norge og Sverige, og en fællesnordisk TV-kanal ville være et betydeligt fremskridt og en løftestang for formidlingen af kultur, oplevelser og faktuelle informationer med nordisk fortegn plus nabolandsforståelse. Men

danskere, finner, islændinge, nordmænd og svenskere vil næppe føle sig som en del af en fasttømret og velfungerende nordisk offentlighed. Dermed være ikke sagt, at der ikke eksisterer en udbredt nordisk fællesskabsfølelse på vore breddegrader. Retfærdigvis må det desuden understreges, at Foreningen Norden i de nordiske lande og de mange lokalafdelinger gør et stort arbejde, og magasinet *NORDEN* Nu er en meget vigtig formidlingskanal. Det samme gælder søsterforeningernes blade: *Norden* (Norge), *Nordens Tidning* (Sverige) og *Pohjola – Norden lehti/tidningen* (Finland). En idé, der har slået an i de senere år, er, at alle Nordens folkebiblioteker på samme dato i november tilbyder oplæsning for voksne. Idéen er at give den gamle nordiske fortælletradition nyt liv. "Skumringstimen" kaldte man tidligere arrangementet. Projektet er i 2009 en del af Den Nordiske Biblioteksuge, en uge som byder på alskens oplæsning, udstillinger, debatter og andre former for kulturoplevelser på biblioteker, skoler og andre lokaliteter rundt om i Norden og de baltiske lande (1).

Nordisk kultur i det dansk-tyske grænseland

Et stort formidlingsarbejde på kulturområdet i Norden udføres tillige af de nordiske informationskontorer. I denne sammenhæng er der ikke mindst grund til at nævne Nordisk informationskontor med Sønderjylland og Sydslesvig som virkeområder, der har til huse på Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg. Viften af aktiviteter og programmer projekter omfatter bl.a. en nordisk litteraturuge hvert år i november, udstillingsvirksomhed, koncerter, foredrag og kurser om nordiske emner, forfatterlæsninger samt læsekredse. Informationskontorets leder *Anette Jensen* har i en række år arbejdet med læsekredse i det dansk-tyske grænseland, som dyrker nordisk skønlitteratur, fx finsk, færøsk, islandsk, norsk og svensk litteratur, og samlet sine erfaringer med læsekredsvirksomheden i et seminaroplæg (2). I 2010 planlægges en nordisk litteraturfestival, en litterær pen-

dant til musikfestivalen FolkBaltica, og årets nordiske litteraturuge 3. – 7. november var således en generalprøve på næste års udvidede festival. Der er et tæt samarbejde med områdets biblioteker, og Anette Jensen har således planer om sammen med bibliotekets chef Alice Feddersen at gøre Centralbiblioteket i Flensborg til et nordisk kulturhus (3). Glemmes må heller ikke Nordisk kulturfond (4) og mange tiltag, aktiviteter og programmer i Nordisk Ministerråds regi. Der er endvidere grund til at fremhæve litteraturmesser, specielt den årligt tilbagevendende store bog- og biblioteksmesse i Gøteborg: Bok & Bibliotek (5).

Kulturel mangfoldighed

Der findes et festfyrværkeri af nordiske kulturtilbud og fællesnordiske projekter på kunst- og kulturområdet. Det skorter ikke på projekter og initiativer, som involverer idémagere, forfattere, kulturformidlere, teatergrupper, kunstnere, komponister, udøvende musikere mv. Hertil kommer udstillinger, oplysningsinitiativer mv. Men ét er de fællesnordiske kulturelle projekter og initiativer og de kunstneriske tiltag, som er vokset frem som et resultat af støtte midlerne fra ordninger som Nordisk Kulturfond og Kulturkontakt Nord (6) samt andre nordisk orienterede støtteordninger. Noget andet er mangfoldigheden af kunst og kultur i de enkelte nordiske lande, altså eksempelvis norsk egnsteater, fornyende rockmusik i Reykjavik, debat-skabende finsk malerkunst, satsninger inden for dansk børnekultur og arrangementsvirksomhed i svenske folkebiblioteker. Blot for at antyde nogle eksempler.

Men vi synes også, at det halter inden for folkehøjskolen. De nordiske folkehøjskoler har en tendens til at overse eller ligefrem forsømme det nordiske i deres kurser, både de lange og de korte. Noget af en påstand, men det gælder i hvert fald de danske højskoler. Det viser resultatet af en uformel analyse af indholdet af de danske højskolars korte kurser, som frekventeres af et stort antal danskere. Analysen og dens hovedkonklusioner er omtalt i

Foto: Leif Kajberg

bidraget omhandlende højskolerne og det nordiske. Det er lidt frustrerende, for folkehøjskolerne kunne jo være med til at fyre op under diskussioner om nordisk egenart, nordisk kultur og identitet, den nordiske model, den nordiske velfærdsstat, social kapital i Norden, Nordens placering i verden, nordisk litteratur, kunst og musik og Nordens historie.

Og så er der bogmarkedet. En begrænset del af bogproduktionen i de nordiske lande finder vej til andre nordiske lande. Eksempelvis de før omtalte krimier. Endvidere en hel del lærebøger inden for forskellige faglige discipliner. Det sker i så fald via oversættelsesvirksomhed. Dvs. man oversætter fra et nordisk sprog til et andet. Og det kan jo være nødvendigt i en del tilfælde. Fx når romaner fra Island og Finland skal gøres tilgængelige for det læsende publikum i andre nordiske lande. Der er simpelt hen en sprogbarriere, som skal overvindes. En særlig problemstilling er her oversættelsen af vestnordisk litteratur (bøger på færøsk, grønlandsk og islandsk) til de skandinaviske sprog. Denne problemstilling blev taget op på Nordiske sprog- og litteraturdage på Nordatlantens Brygge, den 27. – 28. november, 2006, sessionen Litteratur og oversæt-

telser. Der blev afviklet en paneldebat med henblik på at belyse spørgsmål som: Hvor meget bliver der oversat? Hvilke erfaringer har man med oversættelser? Hvad med konflikten mellem økonomiske og kulturelle interesser? Men i dag er situationen altså den, at de fleste udgivelser, der passerer en landegrænse i Norden, skal gennem en forudgående oversættelsesproces for at nå målgrupper i det nordiske naboland. Det kan give anledning til en vis undren. For hvorfor oversætte bøger fra norsk til dansk, hvorfor ikke bare distribuere bøgerne i originalversionen og på det originale sprog (dansk, norsk og svensk) og gøre dem tilgængelige via boglader? Eller synliggøre og promovere udgivelserne på originalsproget via kommercielle tjenester på Internet eller måske ligefrem via en særlig nordisk bogportal? Her ligger der nogle vældige opgaver og udfordringer for hele skolesystemet og de mellemlange og lange videregående uddannelser i de nordiske lande. Der kan i denne forbindelse henvises til artikler og omtaler i bladet Frit Norden nr. 2/3 (2008), som er et temaNnummer om nordiske sprog (7).

Bogmarked og medier

i de nordiske lande

Tilsyneladende er der ikke noget videre salg i at satse på et samlet skandinavisk eller nordisk bogmarked. Dette indtryk bekræftes klart af Johannes Riis fra det danske forlag Gyldendal. Han gav i 2004, på et nordisk seminar, en ikke særlig optimistisk beskrivelse af vilkårene for at udgive oversat skønlitteratur fra andre nordiske lande. Set med en dansk forlægger øjne er det op ad bakke, som vi siger i Danmark. Han forudset, at danske forlags særbehandling af nordiske udgivelser vil blive mindre og mindre udtalt: ”Man vil se færre og færre udgivelser begrundet i, at nu bør vi også købe en norsk eller svensk eller finsk eller islandsk bog, ligesom vi vil se en tilsvarende udvikling i de øvrige nordiske lande. Vi vil komme til at se en professionalisering, man kunne også sige en afsentimentalisering, af den fællesnordiske udgivelsesvirksomhed” (8). Der vil med andre ord ikke blive plads til positiv særbehandling af titler fra andre nordiske sprogområder. Det er dog helt klart, ifølge Riis, at nabolandsstøtteordningen stadig er vigtigt aktiv; den er værdsat og det er ubestrideligt, at den spiller en rolle for udbredelsen af nordisk litteratur; dog synes dens betydning at være aftagende. Johannes Riis peger også på nogle irritationsmomenter, eksempelvis lægger de norske konkurrencemyndigheder nidkært hindringer i vejen for bogklubberne. Og så er der jo også bibliotekerne, som har ændret på deres anskaffelseskriterier, har omlagt deres bogindkøb, er blevet mere efterspørgselsorienterede og har skåret ned på deres indkøb af oversatte titler, fx fra andre nordiske lande. Og så blæser Riis ellers til kulturpolitisk kamp: Forlagene er ikke alene om at skabe deres marked, de er afhængige af et publikum, der skal være boglæsere, og politikerne har en samfundsopgave at løfte her, og man er jo nødt til at starte ét sted, børn skal jo lære at læse og lære at sætte pris på litteratur. Medierne kan gøre noget for at vedligeholde litteraturinteressen,

men det er ikke mindst i skolesystemet, man skal sætte ind. Her er det dog ifølge Riis gået tilbage: ”I min skoletid var det obligatorisk at læse svensk og norsk; vi fik på den måde en ganske vist nødtørftig viden om de nordiske sprog og deres egenart; vi fik et begreb om nordiske forfattere og deres særpræg og betydning; vi fik et indblik i, hvad de havde at byde på, og nogle af os fin endda lyst til at fortsætte med at læse dem på egen hånd. På mit gymnasium havde vi endog en lærer, som var stærkt engageret i Foreningen Norden, og som rekrutterede medlemmer til den blandt eleverne, og jeg har stadigvæk et par af Foreningen Nordens gavebøger fra tresserne, et udvalg af færøske noveller og et udvalg af Johan Borgen-noveller” (9). Men sortsynet får dog ikke lov at være enerådende, for de nordiske forlagsfolk har stadig et tæt og effektivt netværk, de kender hinanden og udveksler synspunkter og erfaringer. Der er stadig håb for den nordiske litteratur og dens udbredelse. Alligevel må man konkludere, at der simpelt hen ikke eksisterer et egentligt skandinavisk eller fællesnordisk bogmarked i dag.

Problemer og hurdler

Stordriftsfordelene ved at udgive bøger på originalsproget til et samlet marked i Norden eller dele af Norden er åbenbart ikke-eksisterende. Der findes derfor heller ikke fællesnordiske bogforlag – som et modstykke til fx bankverdens koncerner (Nordea), som opererer på tværs af landegrænserne i Norden – der agerer ved at udgive de samme bøger i alle eller flere nordiske lande samtidig. En af hurdlerne er, som bl.a. påpeget af forlagsmanden Johannes Riis, den nævnte sprogbarriere og målgrupperne for udgivelserne. Målgrupperne er meget smalle og efterspørgslen derfor begrænset – der er ikke så mange i de enkelte nordiske lande, som er velbevandrede i og interesserer sig for

nordisk litteratur og kultur. Samtidig savner mange, som Riis også er inde på, de sproglige forudsætninger for at læse litteratur – fag- eller skøn- – på et andet skandinavisk sprog. Men alligevel har der mellem år og dag været en del interesse for litteraturformidlingen i Norden på tværs af grænser og mulighederne for at gøde jordbunden for et mere udviklet og sammenhængende nordisk marked for bøger. Forskellige studier og udredninger har set dagens lys, og der er blevet skitseret ordninger, der kunne fremme oversættelsen af litteratur og stimulere læsningen af litteratur på nordiske original-sprog (10, 11). I dag er det lidt svært at få øje på en debat om den nordiske bogmarkedsudvikling, og her tænkes der specielt på Norden som samlet bogmarked, spredningen af litteratur på tværs af de nordiske grænser via import og eksport og via oversættelser. Men der er fortsat noget fascinerende ved forestillingen om et nordisk marked for bøger og andre kulturprodukter, og tanken om et nordisk marked for medier og kultur bliver ved med at dukke op. Gunnar Wetterberg, der på det seneste har vakt en del røre med sit provokerende forslag om en nordisk forbundsstat, kredser også omkring idéen om et fælles nordisk marked for kultur og øget kulturudveksling. I gengivelsen af hans udspil i Dagens Nyheters webavis står der fx: ”Med 25 millioner invånare skulle den nordiska kulturen få en starkare bas än nu. Marknaden för nordisk litteratur, scenkonst och musik skulle bli långt större än i dag, men framför allt skulle närmandet mellan länderna ge kulturen mer att ösa ur, och korsbefruktningarna mellan länderna bli fler.” Ikke overraskende kræver det en sproglig oprustning: ”Språken är en av unionens viktigaste förutsättningar, men också ett problem att hantera. En lösning kan vara att alla elever redan från början läser ett andre nordiskt språk vid sidan av sitt modersmål. Normalt borde det annars räcka att alla officiella dokument publiceras på två språk, finska och ett av de skandinaviska språken, även om isländskan till en början kan vara svårtolkad” (12).

Nordisk Råds Litteraturpris

Ifølge Inger Thorun Hjelmervik, der har skrevet ph.d.-afhandling om litterære priser med udgangspunkt i Nordisk Råds Litteraturpris, kan forestillingen om et nordisk skønlitterært bogmarked føres tilbage til tiden efter 2. Verdenskrigs afslutning, til dødvandet i det nordiske samarbejde efter at planerne om et nordisk forsvarsforbund havde lidt skibbrud. Hjelmervik anfører, at Nordisk Råds litteraturpris som idé udviklede sig i kølvandet på den kuldsejlede nordiske forsvarsunion i slutningen af 1950'erne. Det var et par svenske kulturredaktører, der formulerede grundkonceptet for en nordisk litteraturpris. Litteraturen skulle fremme udviklingen af det nordiske fællesskab oven på de tilbageslag, som samarbejdet havde været udsat for på det økonomiske og politiske plan. Litteraturprisen var følgelig tiltænkt en redskabsfunktion i bestræbelserne på at skabe et nordisk bogmarked. Fordelen var, at bøger kunne udgives og sælges uden oversættelse, og det var en forudsætning, at nordboerne ville læse hinandens bøger på originalsproget. Forlag, bogimportører og boghandlere skulle gøres interesserede i at medvirke på det økonomiske plan, og de nordiske regeringer skulle så gå ind og dække omkostningerne i det nordiske kulturfællesskabs navn. Der blev oprettet permanente bogkomitéer, og gode idéer kom på bordet. Men efter mange og ret udgiftskrævende eksperimenter blev det ifølge Hjelmervik langt om længe konstateret, at bestræbelserne på at få nordboerne til at læse hinandens sprog havde lidt skibbrud. For dog at bevare forlæggernes interesse for det nordiske bogprojekt gennemførte det dengang eksisterende nordiske kultursekretariat støtteforanstaltninger med sigte på oversættelse af bøger, den såkaldte nabolandsstøtte, som gør det muligt at oversætte et antal nordiske bøger hvert år, deriblandt den vindende bog fra litteraturprismineringen.

Læser vi nabolandslitteratur?

Hjelmervik fremhæver, at der i det Norden-ideologiske grundlag for at fortsætte med disse støtteprojekter indgår forestillingen og drømmen om at

*Låna en fördom - och bli kvitt den! Idén bak om det levande biblioteket tillkom på initiativ av unga i Norden och provides första gången år 2000 på Roskildefestivalen i Danmark. Det har nu i flera år utvecklats och är i dag en nordisk metod för att skapa möten mellan olika människor och dialog mellan unga. I stället för att låna en bok på biblioteket lånar man en människa. Människor till utlån är folk, som många generellt har fördomar om. Det kan vara poliser, homosexuella, feminister, muslimer djurrättsaktivister osv. Ändamålet är att skapa en dialog och stärka relationer mellan unga i Norden. Se mer i boken *Det levande biblioteket - en handbok för arrangörer...* på www.norden.org*

udbrede bøger udgivet på nordiske originalsprog, selv om der jo i realiteten kun kan være tale om litteratur på dansk, norsk og svensk. Og, kunne man tilføje, litteratur udgivet på finsk med sigte på estiske læsere og omvendt samt islandsk litteratur af potentiel interesse for et læsende publikum på Færøerne og den anden vej rundt. Ifølge Hjelmervik er det et spørgsmål, om disse tilskud overhovedet har nogen berettigelse i den forstand, at de bidrager til udbredelsen af nordisk litteratur i de fem nordiske lande. Lytter man til boghandlerne, så får man beskeden, at det i overvejende grad har karakter af en underskudsforretning, som delvis

finansieres ved tilskud fra Nordisk Ministerråd. Hjelmervik nævner et seminar om det nordiske bogmarked, som fandt sted i 1993. Hun refererer en replik fra en erfaren svensk boghandler: Svenskerne hverken vil eller kan læse på andre nordiske sprog. Ikke engang finlandssvenske bøger læser de! Noget af et postulat, og man kan naturligvis spørge, hvor ved han det fra? Og kan det belægges med statistik? Og på den anden side, Svensk-Finland er en ukendt størrelse også i Sverige! Er det manglende evne til at læse, eller manglende vilje, spørger Hjelmervik og tilføjer: Vi kan jo f.eks. sagtens læse engelsk hvis vi vil. Herhjemme går det i

øvrigt rigtig godt for engelsk litteratur, både den, som formidles via bogklubberne og de bøger, som forhandles af boghandlerne, fremhæver hun. Hvorfor vil vi så ikke læse nordiske sprog, spørger Hjelmervik, og så kommer der ellers en svada, som nok kan få en nordist til at rynke brynene: Problemet er, at al den snak om nordisk lighed er misvisende. Det postulerede fællesskab camouflerer den kendsgerning, at de nordiske kulturer faktisk er meget forskellige. Altså: Der findes ikke nogen nordisk skønlitteratur, kun nordiske forfattere med hver deres budskab, konkluderer Hjelmervik (13). Det er naturligvis en hårdt optrukket konklusion, som må ægge til modsigelse. For det kan jo ikke afvises, at der er fællestrek, når man går retninger, tendenser, perspektiver, genrer, miljøer, motivvalg mv. nærmere efter i sømmene. Men mere præcise udsagn herom vil kræve omfattende litteraturstudier og analyser.

Et samlet perspektiv på nordisk skønlitteratur – giver det mening?

Niels D. Lund giver i en gennemgang af nordisk litteratur i 2002 udtryk for samme principielle reservation: ”Grundlæggende må man spørge om det giver nogen mening litterært at behandle Norden samlet; set gennem oversættelserne til dansk står området næppe særlig stærkt eller tydeligt som nordisk litteratur. Finsk litteratur er helt fraværende og Sverige påfaldende mat, Island har en håndfuld spændende bidrag, medens det bliver Norge der på flere områder lyser op med den største litterære bredde. De nordiske lande har ikke den store oversættelses-bevågenhed hos danske forlag, og slet ikke de toneangivende danske forlag; der udkommer bøger af de meget kendte forfattere som Ekman, Kjærstad og Saabye Christensen, og så plejes krimimarkedet med især de sikre svenske navne. Af lyrik er der næsten intet. Typisk er det de mindre niche-forlag der gør fundene fra nabolandene, og af og til de dristige fund. Engang sad Gyldendal på det meste fra Norden, i år har jeg på listen her kun én vægtig bog fra Gyldendal. Af de bøger der blev indstillet til Nordisk råds litteraturpris

i 2002 er foruden prisvinderen kun to titler yderligere fra de andre lande udkommet på dansk; mange af disse - må man formode - kvalitetsbøger forbliver mestendels ganske ukendte i Danmark. Mange af dem er ellers af forfattere der har skrevet i 20-30 år - fx synes Ulla-Lena Lundberg fra Åland på vej ud af synsfeltet. Sidste år var billedet nogenlunde det samme; kun få når igennem danske forlæggeres nåleøje. Det tyder ikke på den helt store sammenhæng eller på at trafikken over de nordiske grænser er særlig sikker; snarere ligner det en hulhed under helheden og den nordiske litteraturpris-tanke, der ellers holdt 40 års jubilæum i 2002. Kulturpolitisk søger man stadig at holde fast, men nogen større prægning er svær at se; især er det forunderligt hvor litterært tavs Sverige er i forhold til en dansk læseverden. Der er en anden global dagsorden nu. Og havde det ikke været for den nordiske oversættelsesstøtte via institutionen NORDBOK havde det set endnu mørkere ud for forestillingen om de nære nabolande (14).”

Nordiske litteraturprojekter

Forestillingen om nordisk skønlitteratur som en afgrænset helhed lever imidlertid i bedste velgående. To litteraturprojekter af nyere dato peger i denne retning: Nordisk forfatteratlas og den nordiske litteraturkanon. De kan samtidig ses som udtryk for fællesnordisk kulturpolitik. Nordisk forfatteratlas er blevet til i et samarbejde mellem Danmarks Radio og tv-stationerne SVT (Sverige), NRK (Norge) og YLE (Finland). Dette interaktive atlas illustrerer de nordiske forfatters relationer til hinanden gennem punkter og forbindelseslinjer, der leder tanken hen på flyruter på et landkort. Ved at følge de mange krydsende forbindelser kan brugerne få svar på spørgsmål som: Hvem er inspireret af hvem? På hvilken måde? Hvem har arbejdet sammen med hvem? Og hvem har kritiseret hvem for hvad? (15) Udarbejdelsen af forfatteratlas er støttet af Nordisk Kulturfond med 350.000 kroner og rummer eksempelvis referencer til store kendte forfattere i det 19. århundrede som Søren Kierkegaard og Henrik

Ibsen. Det leder frem til moderne klassikere som Aksel Sandemose og Tove Jansson og henviser til nutidige navne som Sara Stridsberg og Kjell Westö. Ifølge tovholder og hjernen bag projektet, Sonja Thomsen, er ideen at inspirere brugere af nettstedet til at gå på opdagelse i de nordiske forfattere og forfatterskabers univers på en ikke-li-near måde. Man har således mulighed for at bevæge sig på tværs af de nordiske grænser og afdække nordiske forfatters indbyrdes relationer (16). I 2008 så en fælles nordisk litteraturkanon med titlen ”Nordisk litteratur til tjeneste” dagens lys. Kanonen, der har modtaget støtte fra Nordisk Ministerråd, repræsenterer tekster på norsk, svensk, dansk, finsk og islandsk. Men også Grønland, Færøerne og det samiske sprogområde er inkluderet. Kanonen er på knap 700 sider, og den findes både i en version på Internet og i bogform; den er forsynet med gloser og kommentarer. Den nordiske kanon skal minde elever og studerende i gymnasierne og på universiteterne om de nordiske landes store litterære slægtskab gennem tiderne. Der er nemlig ifølge professor Jørn Lund, direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, et klart behov for dette. Det er Jørn Lund, som har stået i spidsen for projektet. Han formulerer det på denne måde: ”Den nordiske sprogforståelse er på kraftig retur, og det er nu eller aldrig, hvis vi skal nå at redde den” (17). Til illustration af dette udsagn henviser Jørn Lund til resultaterne af en sprogundersøgelser, der afslører, at Nordens unge i stigende grad orienterer sig mod den angelsaksiske litteratur, og at nordboere i dag har vanskeligheder ved at kommunikere med hinanden, med mindre det foregår på engelsk. En udvikling, som klart nok truer med at undergrave den fælles sprogforståelse og kulturarv. Det er Anders Juhl Rasmussen og Torben Brostrøm, som har forestået udvælgelsen af de kanoniske tekster. Det er således i høj grad et dansk projekt, selv om det medtager litterære værker fra Norden og retter sig mod nordiske målgrupper. Denne slagside påvises i en anmeldelse af den nordiske kanon af den svenske litteraturhistoriker Per-Anders Holkers i tidsskrif-

tet Dansk Noter (18). Han lægger ikke fingrene imellem: ”Det är emellertid i hög grad et danskt projekt. Detta framgår inte minst av den svenska kanon som presenteras. Tydligt har den tillkommit utan påtaglig medverkan av svensk expertis.”

Der er fortsat meget prestige forbundet med føromtalt Nordisk Råds litteraturpris (uddelt første gang i 1962), som betragtes som den mest ærefulde formelle anerkendelse en nordisk forfatter kan modtage næst efter Nobelprisen. Men spørgsmålet er, om der er mening i at fastholde prisen i en global tidsalder. Professor Hans Hertel fra Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab ved Københavns Universitet mener imidlertid, at der er brug for en modvægt mod den angelsaksiske kulturdominans, og Nordisk Råds litteraturpris har en rolle at spille her. Dansk, norsk og svensk ligger stadig så tæt op ad hinanden, at vi kan læse hinandens litteratur. Om ikke andet – som påpeget ovenfor af Hjelmervik – er prisen med til at vedligeholde drømmen om det nordiske fællesskab og et fælles nordisk bogmarked (19).

Behov for opdateret viden

Men under alle omstændigheder, og selv om nogen mener, at et nordisk bogmarked er en død sild, er der et behov for at skaffe ny viden om forholdene anno 2009. Et af de spørgsmål man kan stille er: Hvor meget læses litteratur på dansk, norsk og svensk, dvs. på originalsproget, i de nordiske nabolande, og hvordan står det til med de nordiske befolkningers faktiske læsefærdigheder, når det gælder fag- og skønlitteratur udgivet på et skandinavisk sprog (uden for ens eget sprogområde)? Et opdateret vidensgrundlag kunne samtidig fungere som input til en debat om oversættelsen af faglitteratur udgivet på dansk, norsk og svensk til et nabolandssprog (skandinavisk sprog). Også islandsk og finsk litteratur skal medtænkes her. Ikke mindre interessant er en belysning af paradokset: Hvorfor oversættes fx akademisk faglitteratur på norsk til fx dansk, og hvorfor i det hele taget oversætte danske fag- og lærebøger til fx svensk?

Man kan anføre, at der i skønlitteratur anvendes et mere dybt sprog, hvorimod sproget i faglitteratur er mere overfladisk og konkret og har mange fremmed/låneord. Derfor virker det ikke helt indlysende, at det som tidligere antydte er nødvendigt at oversætte faglige fremstillinger, der henvender sig til fx akademikere og universitetsstuderende, fra ét skandinavisk sprog til et andet. Men hvordan ser bogbranchens folk i dag på dette paradoks i lyset af nordisk selvforståelse og set fra et nordisk samarbejds perspektiv? Og hvad mener læsere, bogbrugere, undervisere, formidlere og dem, som driver på med kulturpolitikken? Og hvordan sikres udbredelsen af kendskabet til spektakulære nordiske bogudgivelser (altså bortset fra kriminalromaner), dvs. den grænseoverskridende litteraturformidling i de nordiske lande?

Formidling og overblik – en mangelvare

Et enkeltstående eksempel, mange andre kunne være nævnt, er udsendelsen af den danske forfatter Vagn Lundbyes imponerende gendigtning af de nordiske myter ”Det nordiske Testamente” (2007). Man noterer sig i dette konkrete tilfælde det tilsyneladende fravær af en systematisk formidlingsindsats – på tværnordisk basis – der kunne sikre, at oplysningerne om fremkomsten af et banebrydende værk, der placerer sig i

centrum af den nordiske kulturarv/litterære arv, spredes til målgrupper i de nordiske nabolande. Hvem har i det hele taget antennerne ude her, hvem opfanger og videreformidler en sådan litterær begivenhed til interesserede nordiske målgrupper uden for udgivelseslandet Danmark? Denne problemstilling tydeliggøres og sættes på spidsen i en kritisk anmeldelse af den nordiske litteraturkanon ”Nordisk litteratur til tjeneste.” Anmelderen, den svenske litterat, Per-Anders Holkers, gør opmærksom på manglen på kendskab til denne fællesnordiske frembringelse i Sverige: ”Efter tio månader är ”nordisk litteratur til tjeneste” – trots att skriften recenserats i några tidningar og presenterats i radio – så gott som okänd i Sverige. Till det har bidragit att den felaktigt utannonserats under den osvenskt ljudande titlen ”Nordisk litteratur till tjänst”! I Sverige kan den endast rekvideras från Fritzes och då till det saftiga priset av 439 kr. Föreningen Norden som brukar sända ut aktuell nordisk litteratur till skolorna har funnit dette för dyrt och avstått från inköp. Att det ståtliga verket, finansierat med många goda nordiska skattepengar, i Sverige skulle öka språkförståelsen och insikten om det gemensamma nordiska kulturarvet är altså en illusion” (20). Der findes dog habile forsøg på at formidle et overblik over udviklingen inden for bestemte litteraturområder, fx i fagtidsskrifter. Et eksempel er Finn Stefánssons artikel ”Norrøne nyheder” i tidsskriftet Dansk Noter, som er formet som en oversigt over det sidste tiårs mest centrale bogudgivelser i Norden med inspiration fra den nordiske mytologi og den norrøne kultur (21). Der findes dog også formidlingsværktøjer på Nettet eksempelvis webstedet Litlive.dk blev oprettet af Martin Glaz Serup og Pablo Henrik Llambías i 2003. Fra 2007 fungerer Litlive som et skandinavisk websted bestående af de sammenkoblede domæner Litlive.dk, Litlive.se og Litlive.no. På Litlive finder man en kalender med oplysninger om aktuelle oplæsninger af skønlitteratur i Norge, Sverige og Danmark plus anmeldelser af skønlitteratur skrevet af en fast stab af nordiske kritikere (22).

Et nordisk hjemmemarked for kunst og kultur?

Som situationen er nu, kan man altså ikke tale om et nordisk hjemmemarked for kunst og kultur. Det fastslår Bengt Lindroth i sit lille skrift "Norden – en ny vision," men han konstaterer også, at kulturen er nordens kærnevirkosomhed, en krumtap i det nordiske samarbejde (23). Imidlertid flytter tingene sig jo, og der sker politiske vægtforskydninger inden for det formaliserede nordiske samarbejde inklusive kultursamarbejdet. Der bliver derved tale om ændrede prioriteter. I en omverdensanalyse udarbejdet af Nordisk Kulturfond støder man således på følgende ikke uventede iagttagelse: "Fokus er flyttet fra at se det nordiske kultursamarbejde som en værdi i sig selv til en fokusering på kultursamarbejdet som noget, der kan anvendes i globaliseringsarbejdet" (24). Der kan måske der være gode grunde til, at denne forskydning har fundet sted, men risikoen er, at opmærksomheden omkring "kernenordiske" samarbejdstiltag mindskes. Dette faremoment påpeges meget klart i Bengt Lindroths udredning, som er gennemført for Föreningen Norden i Sverige. For mange er kulturudvekslingen og kultursamarbejdet på nordisk plan dog stadig noget utrolig centralt, og ifølge Lindroths interviewpersoner kunne der gøres meget mere på denne front. En af dem, som ytrer sig i denne sammenhæng, er Bjørn Stålne fra Rikskonserter i Sverige. Han har følgende kommentar: "På Rikskonserter har vi udbygget formelle kontakter både i Norden och Baltikum, men de fungerer lite olika bilateralt. Först och främst Orkester Norden. Men ska jag som nordist värdera det nordiska – jag har också varit chef på Sveriges Radio - så är det mellan radiobolagen det verkligen funnits, på musiksidan i varje fall. Inom EBU (Europeiska radio- och tv-unionen) bildade vi alltid ett block. I övrigt har vi Nordiska Rådets musikpris. Plus att Rikskonserter har några bilaterala projekt, plus några projekt på skolmusikområdet. Egentligen borde det finnas mer... om unga musiker idag vill fara ut i världen, så är det söderut. Inte till Norge. Men det finns väl mängder av nordiska nätverk på musikens område? Visst. Men min erfarenhet säger att det

räcker inte att skapa nätverk, som om de vore mål i sig själva. De måste ha djupare syften. De måste knytas ihop i praktiskt fungerande arbetsutbyten och umgängen" (25).

Cissi Elvin, Filminstitutet i Sverige gør opmærksom på, at der faktisk foregår en hel del inden for filmsamarbejdet i Norden: "Inom filmen finns ett verkligt nordiskt samarbete. Vi har faktiskt utökat det, i många led. Vi ser en poäng i att arbetsmarknaden för filmskapare blir större. Vi har redan sett exempel på det. Klaus Härö i Finland arbetar i Sverige. Svensken Åke Sandberg i Danmark osv. Också Nordisk Film- och Tv-fond är med i det här. Vi tjänar mycket på att sätta upp en nordisk agenda, t ex då det gäller digitaliseringen av biograferna. Det nordiska blir viktigare samtidigt som EU blir viktigare, t ex då det gäller den europeiska filmen som hotad förhållande till den amerikanska. Tidigare kan jag ha känt det som en plikt att samarbeta inom Norden. Det här är första gången jag verkligen vill det" (26).

På TV-området står det desværre ikke for godt til. I Danmark har der for nylig været eksempler på, at forbrugerne tilbydes pakker med TV-kanaler af de kommercielle udbydere/operatorer, som fx ikke indeholder svenske (eller andre nordiske) fjernsynskanaler. Underholdningsdimensionen, den laveste fællesnævner og orienteringen mod produkter og programmer af ikke mindst amerikansk oprindelse vejer tilsyneladende tungest, når programpakkerne skal sammensættes. Birgitta Lindgren fra Språkrådet i Sverige er inde på denne problemstilling: "TV-frågan är också beklaglig. De nordiska tv-kanalerna ingår aldrig i några baspaket för kabel-tv. Det kunde politikerna göra något åt" (27). Men ifølge Birgitta Lindgren er der også tilbagegang på andre områder: "De nordiska lektoraten vid universiteten rustas ned. Inte ens i Stockholms bokhandlar går det att få tag i nordiska böcker osv..."

Nordisk kultur under pres

Der er ingen tvivl om, at udfordringen

fra engelsk og den globale kulturindustri med forankring i den angelsaksiske verden er til at føle på. Nordisk kultur og medielandskab er påvirket og på nogle punkter ligefrem i defensiven. Der har i de senere år været talt og skrevet meget om det engelske sprogs dominans og globaliseringens faremomenter i et nordisk-kulturelt perspektiv. I 1997 blev der således afholdt en kulturkonference med overskriften "Nordisk kultur under internationalt pres," og politikerne diskuterede dengang hvordan internationaliseringen og verdenssproget engelsk påvirker nordiske sprog og kulturer - både via Internettet, TV og den globale (amerikanske) kommercialisme. Den norske juraprofessor, datafreak og science fiction forfatter Jon Bing mente, at informationsteknologien - som hovedsagelig er engelsksproget - vil få massiv indflydelse. De nordiske sprog vil langsomt degenerere og kun blive brugt til hjemmebrug, mens engelsk vil blive det dominerende arbejdssprog (28).

Modpolen til dette synspunkt blev tegnet af den svenske forfatter og journalist Maarja Talgre, der mente, at internationaliseringen vil skærpe bevidstheden om vores egen kulturbaggrund i Norden. Hun pointerede, at de nordiske kulturer og sprog ikke vil forsvinde som følge af påvirkningen fra TV, Internet og engelsksproget TV og litteratur. Det svenske rigsdagsmedlem Berit Oscarsson sammenfattede konferencens resultater, og hun opfordrede nordiske film- og TV-selskaber til i højere grad at arbejde sammen for at skabe kvalitetsfilm, som bedre kan konkurrere med »det amerikanske udbud«. Det er en udvikling som allerede er i gang. I modsætning til det nordiske bogmarked, hvor udvekslingen af titler er begrænset, sker der betydeligt mere på både film- og TV-området (29)

Det anføres i en avisartikel, at selv om der er langt tilbage til Georg Brandes, Ibsen, Strindberg og andre store nordiske profiler, der for mere end 100 år siden satte Norden på den europæiske dagsorden, så har Norden stadig et stærkt kunstnerisk potentiale. Norden er ikke under afvikling, men under udvikling, og de seneste års optagethed af de regionale særpræg er en del af Nordens fremtid.

Måske bliver det netop den øgede internationalisering, der betyder, at vi genopdager og udvikler vores fælles særpræg i Norden (30).

Nordisk identitet – en konstruktion?

Men et nordisk marked for kulturprodukter, en nordisk medieregion og en samlet kulturpolitisk satsning for Norden forudsætter, at der findes en nordisk identitet og at der eksisterer et nordisk kulturfællesskab. Eller gør det? I hvert fald er der kritiske røster, som har markeret sig i denne forbindelse, og en af dem er kulturforskeren Peter Duelund. I udtalelser forud for en konference om nordisk værdigrundlag og nordisk identitet arrangeret af det danske kulturministerium og Nordisk Ministerråd i august 2000 prikede Duelund hul i forestillingen om en fælles nordisk identitet. Nordisk Råds formandskab foreslog dengang en række ”fokuspunkter,” som man anså for centrale for en fælles nordisk indsats: Kulturarv og historie, sprog og kulturfællesskab, ytringsfrihed og medier, lighed og ligeværd samt mangfoldighed og frisind. Peter Duelund var dog skeptisk, og han fastslog, at Norden som samlet kulturel og politisk enhed i relation til det nye Europa er en fiktion. For det er halsløs gerning at udpege fælles værdier og fælles identitet.

Med afsæt i et forskningsprojekt påpeger Duelund, at samarbejdet mellem de nordiske lande fungerer bedst i de netværk, som er opstået på frivillig basis mellem kulturinstitutioner. Hver gang man forlader det selvorganiserede og frivillige, går det galt, mener han. Det er uholdbart at basere et politisk samarbejde på forestillingen om, at vi er ens i Norden, for det kommer jo bl.a. i karambolage med det samiske og det grønlandske folks kultur. Hvis vi markerer Norden som en fælles kulturel enhed med et fælles politisk program, så nærmer vi os også den etnocentriske tankegang, lyder en anden advarende bemærkning. Jamen, hvad så med EU og EU's (kultur)politiske ambitioner, kunne man så drillende replicere (31).

Etablering af et nordisk marked for bogudgivelser, TV, film, radio og annoncer

Baggrund

De nordiske markeder for litteratur, TV, film, radio, annoncering m.m. er i dag kraftigt begrænset som følge af den barriere, som de skandinaviske sprog repræsenterer, og som påvirker folks læseaktivitet og TV-forbrug mv. Disse sproglige barrierer har deres historiske årsager, men egentlig behøvede de slet ikke at eksistere i fremtiden.

Eksempelvis udgøres det norske læser/seermarked af 4 millioner individer, men det burde kunne femdobles. Noget tilsvarende gør sig gældende for det danske markeds vedkommende, medens det svenske marked ville kunne fordobles. Inden for Nordens område findes der et potentielt marked for bøger, aviser, tidsskrifter, musik, film, radio, teater, annoncering/markedsføring m.m. på omkring 18-19 millioner mennesker. Det eneste, som er nødvendigt for at kunne

udvide det nordiske sprogmarked, er en eksponering af alle skandinaviske sprog i en længere periode.

En win-win-situation

En udvidelse af det nordiske sprogmarked til 19 millioner borgere vil være en stor gevinst for de nordiske samfund. Udvidelsen kan foretages uden at det medfører nævneværdige omkostninger eller nødvendiggør tiltag i retning af at harmonisere sprogene. Den overordnede målsætning bør være, at man gør det muligt for medborgere i Norden at stifte bekendtskab med og blive fortrolige med skandinaviske sprog, således at deres sprogfærdigheder udvikles og uviljen mod aktiv nordisk sprogforståelse forsvinder.

Det kan være en målsætning at opnå samme grad af sproganvendelse og sprogforståelse inden for den skandinaviske sprogfamilie som den man i dag kender til i Norge, i relationen mellem bokmål og nynorsk. Noget tilsvarende kunne gælde de mange dialekter.

Vinderbrancher

Mange sektorer og grene inden for erhvervslivet ville kunne opnå gevinster i konsekvens af at deres afsætningsmarkeder blev udvidet til at omfatte 19 millioner kunder/menne-

sker. Nogle af vinderbrancherne ville være:

Bogforlag

Avisudgivere/tidsskriftsudgivere (der har hidtil været og der burde fortsat være et vist fælles marked for specialmagasiner (med fokus på biler fx)

Post/brev/pakkedistributører (p.g.a. en øget grænseoverskridende efterspørgsel)

Musikforlag/musikere

Forfattere

TV-stationer

IT-virksomheder

Radiostationer

Teatre

Film/video/DVD-producenter (noget tyder på, at samproduktion af DVD'er sigtende mod forskellige nationale markeder i Norden, fx det svenske og det danske, finder sted; dog med omslag, som er forskellige)

Biografer

Biblioteker

Annoncører/annoncesælgere

Reklamebureauer

Et udvidet og forbedret indre nordisk sprogmarked vil derudover kunne få positive konsekvenser for mobiliteten og vareudvekslingen/samhandelen i Norden.

Omkostningseffektiv tilvækst

At satse på, over en lang tidshorizont, at gennemføre en udvidelse af det nordiske sprogmarked til 18-19 millioner borgere vil være omkostnings-effektivt. I hvert fald vil en realisering af de konkrete eksempler, som er

vist nedenfor, i flere tilfælde indebære konkrete besparelser, og de minimale omkostninger, som evt. vil blive forårsaget af nogle af eksemplerne, opvejes i betydeligt omfang af de fordele, som et udvidet sprogmarked medfører.

Idéer til tiltag med sigte på at udvide sprogmarkedet

At udvide det nordiske sprogmarked kræver en langt og sejt træk, og det er et arbejde, der vil strække sig over mange år. Man må regne med, at det vil tage mindst en generations tid, dvs. ca. 30 år, inden opgaven er løst i sin mest basale form. Dog kan udvidelsen ske temmelig ubemærket og uden at befolkningerne i Norden behøver at anstrenge sig for at opnå den nødvendige nordiske sprogforståelse. Nedenfor er skitseret nogle metoder og virkemidler med sigte på at illustrere, hvordan en udvidelse af markedet vil kunne gennemføres.

1 Samtlige skandinavisksprogede lande indfører en norsk mediepolitik, i den forstand at nationale dialekter gives en fremtrædende placering i alle public service medier. En sådan dialekt/mediepolitik vil skabe større åbenhed, modtagelighed og nysgerighed hos folk og bevirke, at forståelsen af nationale dialekter forbedres.
2 Alle børneprogrammer, som er produceret til public service-TV, bør samproduceres og samsendes i en nordisk sammenhæng. Kunne man fx forestille sig fællesproducerede og fælles udsendte/samsendte TV-jule-

kalendere? Børn har ikke den indbyggede modstand mod afvigende sprog/dialekter, som voksne ofte har. Hvis man i kraft af børne-TV-udsendelserne allerede i en tidlig alder kan vænne Nordens børn til talt bokmål, dansk, nynorsk og svensk, så er grunden lagt til en skandinavisk sprogforståelse senere i livet.

3 Erstat en times modersmålsundervisning om ugen i hele grundskoleforløbet og i gymnasiet, med skandinavisk. En sådan sprogkomplettering ville kunne tjene til at udbygge elevernes kendskab til og færdigheder i anvendelsen andre skandinaviske sprog uden at det derved kommer til at gå ud beherskelsen af eget modersmål.

4 Der bør indgås en aftale på nordisk plan, som indebærer, at alle aftaler om copyright kommer til at dække hele Norden baseret på én fælles procedure og som én samlet ordning i stedet for den praksis, som gælder i dag, hvor aftalerne indgås enkeltvis land for land.

5 Gør alt public service-TV og alle public service-radioprogrammer tilgængelige for seere og lyttere i hele Norden. I begyndelsen vil der efter al sandsynlighed ikke være nogen efterspørgsel p.g.a. manglende sprogforståelse, men efter periode på fx 20-30 år, hvor man har ført en mere bevidst og markeret nordisk sprogpolitik, vil man gradvis kunne se resultater, og så vil situationen komme til at se helt anderledes ud (32).

Foto: norden.org

Forslag til undersøgelser og analyser:

Oversættelsesproblematik, hvorfor er det nødvendigt at oversætte faglitteratur til og fra de skandinaviske sprog? Afdækning af studerendes færdigheder med hensyn til at læse faglitteratur på skandinaviske sprog.

Samfunds- og kulturdebatten i de nordiske lande

Hvad ved vi egentlig om hovedlinierne i samfunds- og kulturdebatterne, sådan som de udfolder sig i de respektive nordiske lande? Hvad er det, som optager de nordiske mediers debattører inden for kultur og samfund i disse år? Hvordan indkredses og formidles hovedlinier og aktuelle tyngdepunkter i mediernes samfundskritiske debat i de nordiske lande? Er det muligt at anlægge et overordnet perspektiv, og kan man se nogle fællestrekk? Eller er debatten mest nationalt orienteret – lukker man sig om sig selv i de forskellige nordiske lande? Og hvis debatterne i overvejende grad foregår i lukkede kredsløb, ville det da være muligt, via forskellige initiativer, at stimulere en vekselvirkning mellem de nordiske debatmiljøer, således at respons og indspil også kunne komme fra et andet nordisk land og få gennemslagskraft i nabolandsmedier? Kort sagt, hvordan åbnes debatten mod andre nordiske lande?

Medierne – den skrevne presse, tidskrifter, fagblade, radio og TV – har en oplagt opgave her, men det er nok ikke helt forkert at hævde, at medierne som helhed ikke løser denne opgave godt nok. Nordisk stof har generelt ikke særlig høj prioritet. Det er denne mini-udrednings påstand, at danske medier kun undtagelsesvis bringer artikler og indslag med resuméer af kulturdebatter og diskussioner af markante samfundsspørgsmål, som foregår i andre nordiske lande. Det, som medierne er mest interesseret i, er begivenhedsforløb af mere perifer, episodisk eller kuriøs art. Ofte resulterer denne praksis i omtaler, som underbygger mere fordomsfyldte forestillinger og stereotype billeder af den nationale kultur og indbyggernes måde at agere på i et bestemt nordisk land. Det sker dog af og til, at en udvikling eller en problemstilling i ét nordisk land bli-

ver så synlig eller påtrængende, at den bryder gennem muren af tavshed i andre nordiske lande. Hvis et akademisk topnavn, en meget kendt kunstner eller en førende kulturpersonlighed i nordisk land tager bladet fra munden eller fremsætter et spektakulært forslag, er der chancer for, at mere seriøse nabolands-medier bliver interesserede og en håndfuld journalister vågner op. Et oplagt aktuelt eksempel er her den islandske forfatter Einar Már Gudmundsson og hans markante kritik af den islandske bobleøkonomi (33).

Udvekslingen af information om samfundsdebattens udvikling i de nordiske lande er én ting, noget andet er udvekslingen af idéer og koncepter i den politiske sammenhæng. Joakim Palme, en af de interviewede i Bengt Lindroths lille skrift "Norden – en ny vision" mener, at det drejer sig om mere internordisk kommunikation. Han synes ikke, at det står alt for godt til med den åbne nordiske tankeudveksling og viljen til at lære af hinanden i Norden: "Den danske flexicurity-reformen är ett bra exempel. Den skedde i tre steg, där fack-

Forslag til undersøgelser og analyser:

Kulturjournalistikken i de nordiske landes medier. Indkredsning af hovedlinier, brudflader og tendenser i tværgående belysning. Vi ved meget lidt om kulturdebat og kulturjournalistik i de nordiske lande, hvad der foregår på dette felt. Muligheder for overblik fra et fællesnordisk perspektiv fx via sammenfattende oversigter? Muligheder for åbning mod andre nordiske lande?

en var indragna. Och den har pågått länge. Den svenska pensionsreformen är ett annat. Kanske var det så att vi bytte mer tankar förr. Men då var det mest svenska reformer som påverkade finländska och norska debatter; ATP, grundskolan, folkpensionen, familjepolitiken osv... på 1950- och 60-talen fungerade det utbytt. Sedan 90-talet har blickarna istället riktats mot Europa... nu upptäcker vi att vi har en del att förkovra oss i internt i Norden. Det är mer internordisk kommunikation det handlar om. Det börjar kanske vara lite väl senkommet" (34).

Nordisk Journalistcenter i Århus. Foto. Anders Lange/NJC

Den nødvendige nordiske offentlighed

Dermed er vi tilbage ved spørgsmålet om den nordiske offentlighed. Fraværet af en nordisk offentlighed er helt klart et problem, som bekymrer interviewpersonerne i Lindroths rapport. Lindroth formulerer problemstillingen på følgende måde: ”Om inte det nordiska offentliga samtalet, mediebevakningen och tankeutbytet eller den inomnordiska debatten blir livligare riskerar alla de vackra förhoppningarna om Norden som soft power att gå om intet” (35).

Soft power

Begrebet soft power er ”opfundet” af amerikaneren Joseph Nye, som i 2004 publicerede en bog med titlen Soft Power. Og hvad er så det? Jo, sat på kort form går det ud på, ”att stater eller andra politiska eller intressebaserade sammenslutningar hellre bör försöka utöva inflytande vid ideologisk och kulturell påverkan än via öppen diplomati eller militär närvaro eller konfrontation” (s. 19). Ifølge Lindroth er soft power en fortræffelig strategi for det fremtidige og ambitiøse Norden:

”Ett självsäkert och samarbetande Norden som partner i ett allt mere regionaliserat Europa” (s. 19). Men altså, hvis vi ikke bliver bedre til at kommunikere, diskutere og udveksle tanker og forslag i Norden, så sker der ingenting. Men det forudsætter, at medierne bliver bedre til at informere om udviklinger i andre dele af Norden, og på dette punkt ser det ifølge Lindroth ikke for godt ud.

Vi ved forlidt om hinanden

Nabolandsovervågningen i medierne er utilstrækkelig: ”Inte minst i Sverige brister den löpande bevakningen av grannländerna i de stora allmänmedierna. USA, Mellanöstern och andra storkonflikthärda dominerar helt. Också övriga Europa utanför Storbritannien och EU:s huvudfrågor riskerar att helt skymmas undan. Peter Lutheresson, der er forlægger og kulturjournalist, supplerer: ”Vi har en anorektisk bevakning i Sverige av de nordiska... de länder som ligger närmast har kommit långt bort... På Sydsvenskan hoppades vi på samarbete med danska tidningar på kultursidan. Det gick inte” (s. 21). Men,

kunne man spørge, hvorfor gik det ikke med dette journalistiske samarbejde på tværs af Øresund? Var det for ”eksotisk”? Kneb det med efterspørgselsorienteringen, var aktiviteten ikke kundeorienteret nok? Var det kulturbarrierer, traditioner, forskelle i mentalitet eller manglende kendskab til medielandskabet på den anden side af Sundet, der stillede sig hindrende i vejen? Sture Nordh, fra TCO (centralorganisation for fagforbund i Sverige), tilføjer: ”Mediernas roll är stor, jättestor. Men de verkar allt för beroende av enstaka journalister som driver och bryr sig om de nordiska frågorna” (s. 21). Ja, det er jo rigtigt, der er alt for få journalister, der interesserer sig for Norden og de nordiske lande som stofområde. De er blevet færre i årenes løb. Derfor er der al mulig grund til at holde fast i den nordiske journalistiske efteruddannelse via Nordisk journalistcenter i Århus og Nordisk Råds journaliststipendier (36). Den nordiske dækning i medierne er simpelt hen for dårlig, og man skal selv gøre en indsats for at skaffe sig nyheder og baggrundsinformation. Derfor står forbedret nordisk informationsformidling høj på ønskesedlen hos Karl-Petter Thorwaldsson, IF Metall: ”När det var val i Danmark t ex måste man surfa på nätet för att få reda på vad som sker. En timme i veckan ålägger jag mig att surfa runt för att hålla mig nordiskt uppdaterad... förr fanns nordiska ambitioner på de här områdena. Nordsat på tvsidan. Idag är det inte så mycket” (s. 21).

Der var engang et nordisk satellit-projekt

Ja, hvad blev der egentlig af Nord-sat-projektet – planerne i 1970'erne for fællesnordisk radio og television via satellit – og hvordan står det til med de højtflyvende ambitioner på medieområdet i dag? Og hvorfor har man neddrolet planer og ambitioner? Hans Dalborg, Nordea-koncernen, langer ud efter svensk TV: ”Vår svenska TV är för anglifierad, trots en och anan dansk film. Men det finns tyvärr visst ointresse i Sverige för Norden. Och för Finland, trots

Foto: Leif Kajberg

sverigefinnarna, som vi sprogligt och politiskt kunde ha gjort mer för. Det har aldrig varit populärt att göra något för dem” (s. 21).

Kendis-effekt en god ting

Hans Dalborg Birgitta Lindberg, Sprogrådet peger på nødvendigheden af en vis ”kendis-effekt”; der skal være nogle kendte personer i medierne og i debatterne, hvis man skal få folk til at rette blikket mod et nordisk naboland: ”Personer med genomslagskraft i allmänna opinionen kan åstadkomma saker. Som Mark Levengood eller Kim Larsen, Jon Skolmen, Flexnes... annars är nordiska vardagsfrågor inte intressanta att debattera. Kommer knappast in på DN-Debatt...” (s. 21). Erik Månsson, fra forlagsverdenen, han repræsenterer Bonniers i Sverige, har også en kommentar til de problemer og paradokser, som karakteriserer de grænseoverskridende relationer inden for medier, bogmarked og kulturlivet i Norden: ”Att Bonnier är storägare också av medier i grannländerna... betyder det mer nordiskt stoff när ägandet blir gränsöverskridande? Nej, kanske inte. Men underskatta inte betydelsen av utbytet av människor. Bonnier Publication har anställt danskar som bygger upp verksamheten i Norge. Lena Samuelsson på SvD har jobbat på Schibsted i Norge osv.... Men annars är det en paradox. Verkligheten blir mer nordisk än tidigare, men vi hoppar ytligt sett över Norden i medierna. De speglar inte den nya verkligheten. Jag vet inte varför. Bara näringslivsjournalistiken är nordisk” (s. 21). Og det sidste er jo rigtig interessant. For denne bemærkning bekræfter indtrykket af, at erhvervslivet i dag er det område, hvor det praktiske og pragmatisk nordiske samarbejde er mest synligt. Her er der sket klare fremskridt i de seneste år.

Lad Norden få sit eget domæne på Internet

Men der er jo andre medier end TV og andre målgrupper at fokusere på end fx seniorer og Norden-entusia-

ster. Hvordan rammer man bl.a. de unge, som målgruppe? Man må jo også medtænke internettet. Olof Petersen, der er svensk politolog, har et konkret forslag: ”Norden borde ha en egen domän, ett www.norden.norden. Inte för att Norden är intressant bara i sig själv, men för att ”det nordiska” också är ett redskap... det är vardagsnordismen som skall underlättas. Folk i professionella nätverk har kanske ofta redan sina nordiska perspektiv, också om de kan behöva förbättras. Jag tycker tycker t ex det var synd när gamla tidskriften Nordisk Kontakt försvann... men folk i vardagen? För dem kan ett www.norden.norden lätt sammanfatta kunskap, lotsa vidare...” (s. 22). Og, kunne man jo tilføje, i dag har vi jo også de sociale netværksmedier, som fx Facebook. Også de bør inddrages i overvejelserne over fremstød og initiativer i bestræbelserne på at udbygge kendskabet til Norden og de nordiske nabolande og medborgerne i disse lande. Og med sigte på at understøtte hverdagsnordismen.

Hvordan fanger vi de unges opmærksomhed?

Men der er jo det med de unge, at de generelt synes, at det med engelsk er fancy og naturligt, og det kan være lidt af et problem. Cissi Elvin, Filminstitutet, Sverige, beretter således: ”Nyligen fick vi pengar för att bygga upp en nordisk filmportal för unga: Devoted... ett slags film-skola på nätet. Vi ser att vi måste ta till engelska. Det var inte tänkt så, men de unga började själva skriva

Foto: Leif Kajberg

på engelska, så det är det språk vi nu använder för att nå dem. Ingen ska känna sig obekvämt med språk” (s. 22). Tiina Rosenberg, der er kønsforsker, peger på en udfordring for den svenske Föreningen Norden, en udfordring, som er fælles for alle, som ønsker at fremme det nordiske samarbejde: Hvordan får man gjort Norden nærværende for unge mennesker og placeret det nordiske på deres landkort: ”Utmaningen för Föreningen Norden är hur man ska göra Norden mer intressant för våra ungdomar. Finlands ungdomar, liksom de andra, vänder sig ju allt mer till världen direkt... Norden måste bli en intressant region att diskutera (s. 23).”

Forslag til undersøgelser og analyser

En nordisk offentlighed: Realistisk mulighed eller utopi? Der er et klart behov for at stimulere den grænseoverskridende nordiske offentlige samtale, debat og idéudveksling. Men hvilke indledende skridt kan der tages med sigte på gradvis at opbygge en nordisk offentlighed? Hvem skal være initiativtagere, og hvem er hovedaktørerne? Hvordan intensiveres overvågningen af eller ved hjælp af medierne? Et kæmpeprojekt, som vil tage mange år, og som formentlig aldrig vil blive afsluttet.

Folkehøjskolerne og det nordiske

Der var en gang, hvor det var naturligt at beskæftige sig med Norden og det nordiske i højskolernes kurser og foredrag. Forstander og lærere fortalte de gamle nordiske myter (det sker dog stadig, enkelte steder) og brugte dem hyppigt som udgangspunkt i deres foredrag. Mytefortællingen var et centralt indslag i højskolelivet. Man var også meget optaget af Norden og nordisk kultur, politik, historie, samfund og åndsliv. Men i dag virker det som om, at højskolerne helt har mistet interessen for Norden og det nordiske. Er denne iagttagelse rigtig, og hvis det er tilfældet, hvad er så årsagen til denne udvikling? Grundtvig-kenderen og højskolemanden Poul Engberg, som døde sidste år, tog således skridtet fuldt ud og søsatte sit eget dansk-nordiske folkehøjskoleinitiativ: En ”Fri Nordisk Folkehøjskole,” der kunne afholde kurser og udgive publikationer. Denne skole blev placeret ved Snoghøj tæt på Fredericia, og den afholdt bl.a., fra 1966, kurser rundt om i de nordiske lande. Poul Engberg var i en årrække skolens forstander. Denne højskoleform måtte desværre opgives; højskolen i Snoghøj kunne ikke videreføres på de oprindelige præmisser. I de senere år er det som om, højskolen helt har kvittet Norden. I kursusprogrammerne forfalder man ofte til det trendy – højskolerne er jo under pres, kæmper med ryggen mod muren, økonomisk, og man må tilpasse sig markedet, der skal være kunder i butikken – og det er åbenbart ensbetydende med, at nordiske emner dropes. De ”sælger” ikke rigtig, virker måske støvede og gammeldags. Derimod synes der at være mere ”salg i” Europa og EU. Man får det indtryk, at der i højskoleverdenen er en berøringsangst over for Norden og det nordiske. Og det på trods af at vi, mange af os i hvert fald, og specielt de lidt ældre årgange, har inddrukket det nordiske med modermælken og på trods af mange års folkeligt arbejde i for-

eninger mv. og græsrodsaktiviteter på tværs af de nordiske landes grænser. Og på trods af stadigt eksisterende officielle læbebekendelser til det nordiske samarbejde og dets nødvendighed og på trods af mangfoldigheden af nordiske samarbejdsprogrammer og –projekter. Helt rigtigt er det nu ikke, at der slet ikke findes noget nordisk i fx danske højskolars kursusprogrammer. Nordisk litteratur, kunst og folkemusik optræder i enkelte højskolars kursusudbud. Og der arrangeres jo også højskolerejser til andre nordiske lande og til Færøerne og Grønland. Det fremgår af en analyse af dækningen af Norden og de nordiske lande plus nordisk prægede emner i de korte og de lange kurser, som højskoler i Danmark har udbudt i 2009 (omtalt i det følgende).

Men selv i 2009 burde det faktisk være muligt udbyde et kort kursus, som introducerer kursisterne til aktuelle problemstillinger i det nordiske samarbejde, og som forsøger at åbne deltagerens øjne for spændende udviklinger og debatter i et nordisk naboland. Det burde ikke være umuligt at finde nogle utraditionelle og oversete indfaldsvinkler. Fordoms- og klichétemaet kunne være en af tilnærmelsesmåderne: Hvordan betragter vi vore nordiske naboer? Hvordan spejles de i mediernes stofbehandling? Hvilke fordomme og klichéer gør sig gældende? Hvordan med Norden-utopierne (sådanne findes faktisk) – har forestillingerne om et forstærket og intensiveret nordisk samarbejde uden for EU stadig en berettigelse og relevans? Hvordan med det nordiske samarbejdes strukturer og organisationer – skal de til syn lige som en bil, der har kørt en del kilometer? Hvordan har den nordiske sprogforståelse det egentlig? Hvordan ses Norden udefra, hvordan er Nordens brand og profil i verden i dag? Hvordan ser man fx på Norden i Den tredje verden? Lidt interessant er

det jo, at tidligere præsident for Sydafrika, Nelson Mandela, på sin rundrejse, da han skulle fratænde sin post gennemførte afskedsbesøg i 6 europæiske lande. Sigende nok var fem af landene de nordiske lande! Nr. 6 var Holland; der var ikke andre europæiske lande, som fik Mandelas beivring. Hvordan får man samfunds- og kulturdebatten i de andre nordiske lande frem i lyset og præsenteret for højskoledeleger på en spændende og appetitvækkende måde? Denne debat formidles nemlig, som allerede fremhævet, umanerligt dårligt i de danske mainstream-medier. Måske var tiden også inde til at hive et par af de store gamle skikkelser i højskolens historie frem, støve dem af og sætte luppen på deres tankegods, specielt de tanker de tænkte om Norden. Et oplagt eksempel er højskolemanden og Norge-kenderen Jørgen Bukdahl, der virkede på Askov Højskole, og som meget få forbinder noget med i dag. Kunst-indslag bør der også være plads til, både de store gamle (Havsteen-Mikkelsen fx) og de nyere og unge kunstnere i nordiske lande. Det ville ligeledes være en snild sag at indbygge en præsentation af en roman eller tre i et forløb.

Norden i højskolernes kataloger

Men for at klarlægge omfanget af kurser arrangeret af danske højskoler, som behandler nordiske emner, blev der foretaget en søgning i den elektroniske version af Højskolekataloget 2009: Korte kurser 1-7 uger. Der blev desuden lavet en tilsvarende søgning i Højskolekataloget 2009: Lange kurser. Med i søgningen var endvidere Nordiska Folkhögskolan i Sverige. Søgeordene var Norden, nordisk, nordiske, Finland, Færøerne, Grønland, Island, Norge, Sverige, finsk, islandsk, norsk og svensk.

Det ville være synd at sige, at det gav særlig mange træffere. Et typisk emne af nordisk observans inden for den temaramme, som et kort højskolekursus dækker, er nordisk litteratur. Der er to udbudte kurser, som omhandler dette emne. Endvidere finder man nordisk kunst, nordisk folkemusik og den nordiske sang. Enkelte højskoler

arrangerer rejser til et andet nordisk land; Island er mest populært. Finland er et rejsemål, der slet ikke trækker, tilsyneladende. Ikke helt indlysende, for Foreningen Nordens Ungdom har faktisk succes med at arrangere ture til Finland. Ofte er det sådan, at Finland bliver mere tiltrækkende som rejsemål, når man først har været der én gang. Nordiska Folkhögskolan i Kungälv har ikke nogen korte kurser

på programmet, som har et klart nordisk fokus, er med andre ord ikke specielt nordisk i sit kursusudbud, når man ser bort fra, at der er kurser, som har en vis lokalkolorit, et vist egnspræg; dvs. kursisterne introduceres til en svensk lokalitet eller en bestemt kunstner eller forfatter. Resultatet må vel siges at være lidt nedslående. Der er 77 højskoler i Danmark.

nordisk skolform, med stora likheter som gör det lätt att ha utbyte, men också med spännande skillnader som kan ge nya impulser. Kanske är det rentav nödvändigt för folkhögskolans utveckling att man hämtar erfarenheter från varandra! Vi som skrivit boken har under lång tid haft mångsidigt nordiskt utbyte genom studieresor, konferenser och arbete inom Nordiska Folkhögskolerådet. Det har varit berikande och gett kunskaper och insikter som vi i någon mån kunnat ge utrymme åt på dessa sidor. Boken ska ses som en introduktion med basfakta och glimtar från förr och nu. Förhoppningsvis kan den bidra till ökat utbyte mellan de nordiska folkhögskolorna och andra som är intresserade av de nordiska länderna” (37).

Kursusbetegnelse

Nordisk litteratur (Løgumkloster, Vrå)	2
Nordisk kunst (Løgumkloster)	1
Nordisk Folkemusik (Vrå)	1
Den nordiske sang (Løgumkloster)	1
Færøerne (rejser til Færøerne) (Jaruplund, Rude Strand, Rødding)	3
Grønland (rejser til Grønland/kultur/instruktør/kajak/havkajak mv.(Isterød, Jaruplund)	2
Island (rejser til Island/ kulturejser) (Kolt, Løgumkloster, Vrå)	3
Norge (rejser til Norge/kulturejser) (Jaruplund)	1
Sverige (rejser til Sverige/kulturejser) (Kolt, Viborg)	2
Norden (rejsemål)	1

Lange kurser - kursuselement

Det ukendte Norden (Nordiska Folkhögskolan)	1
Norden – kunst, litteratur, musik mv. (Vrå Højskole)	1

Men vi savner fortsat nogle forklaringer på, hvorfor Norden stort set er forsvundet ud af højskolerens udbud af korte kurser og heller ikke rigtig dyrkes i de lange. Og der mangler svar på, om det er en fælles nordisk problemstilling; er det noget man kan nikke genkendende til i andre nordiske lande? Hvorfor indeholder folkehøjskolerens korte kurser næsten ingenting om Norden og det nordiske? Er det, som tidligere antydet, markedstrykket og nødvendigheden af satsningen på det ”salgbare” og mainstream, af hensyn til højskolerens overlevelse, der er problemet? Eller er det sprogbarrieren? Eller er det EU og Europa, som har taget over og erobret opmærksomhe-

den (der findes eksempelvis en særlig Europahøjskole i Danmark), eller hvad kunne der ellers være af forklaringer?

Folkhögskola – så in i Norden!

Heldigvis er der stadig højskolelærere, som ser højskolen og dens muligheder i et nordisk perspektiv. Et vidnesbyrd om dette er en svensk udgivelse med titlen ”Folkhögskola – så in i Norden!” Her er et kort signalement af bogen: ”Med Folkhögskola så in i Norden! vill vi som på många vis fått uppleva folkhögskolan i de olika nordiska länderna inspirera andra både inom och utanför folkhögskolan att göra detsamma. Folkhögskolan är i första hand en

Seminar-idé

Det kunne være rigtig spændende at få repræsentanter fra højskoleverdenen i Norden (fra Danmark, Norge og Sverige fx) til at belyse det dilemma, som er opridset ovenfor, og dets baggrund. Belysningen bør efterfølges af en diskussion af Norden og det nordiske som emneområde i højskolerens kursusudbud.

Fordrag/studiekreds

om mytegendigningsværket ”Det nordiske testamente” i højskolemiljøer med input fra litterater eller højskolelærere fra flere nordiske lande.

Forslag til undersøgelser og analyse

Komparativ studie af udbuddet af kurser med nordisk indhold rundt om på folkehøjskoler i de nordiske lande.

Virksomhedsledelse på nordisk: Kulturforskelle, barrierer, udfordringer

Kultur er som bekendt mange ting, og kultur refererer jo også til den samarbejdsatmosfære, de normer, vaner, rutiner, traditioner, handlingsmønstre, interpersonelle relationer m.m., man møder i en virksomhed, en organisation eller en institution. Det er derfor naturligt at se på, hvad det er for problemer og udfordringer, som virksomheder, der agerer i eller er lokaliseret til flere nordiske lande, og som har ansatte fra forskellige nordiske lande i deres organisation, undertiden står over for. Det er nemlig et problemkompleks, som er blevet mere aktuelt i takt med, at flere virksomheder satser på Norden som hjemmemarked. Der forudses øget grænseoverskridende erhvervsaktivitet internt i Norden, hvor der i øvrigt findes en succesrig fælles børs. Men i takt med at erhvervsvirksomheder fusionerer i Norden og forsøger at etablere sig på og gear sig til et nordisk marked, er der en række kulturelle faktorer internt i virksomhedernes organisation, som bliver mere synlige. Det viser sig, at der er nationalt betonedede forskelle i tankesæt, normer, traditioner og virksomhedskulturer, når medarbejdere fra forskellige nordiske lande skal arbejde sammen, kommunikere, indgå aftaler, danne team og udføre projektopgaver m.m. Og det medfører ofte komplikationer. Hyppigt nævnte eksempler på virksomheder er Arla, Coop-koncernen, SAS og storbankerne.

Kirsten Weiss giver i bogen "Når vikingen slås" (2006) et tankevækkende bidrag til diskussionen af de kulturelle og værdimæssige udfordringer, virksomheder står over for, når de skal samarbejde eller fusionere med andre virksomheder fra skandinaviske lande. Bogen belyser kulturforskellene inden nordiske virksomheder, ofte på en farverig og tankevækkende måde, og den giver nogle bud på, hvorfor går det galt nogle gange, når ansatte med fx dansk, norsk og svensk baggrund skal

arbejde sammen i erhvervs- eller projektsammenhænge (38). En af grundene er måske, at man fra starten overvurderer ligheden og derfor skuffes.

Penge på spil

Det koster dyrt, når man overser de små, men markante kulturforskelle i skandinaviske virksomheders relationer og samarbejdspraksis. Det kan resultere i støj på linien og misforståelse i kommunikationen, når der skal opereres på tværs af de skandinaviske landegrænser. Men det virker som om, at skandinaviske/nordiske virksomheder ikke rigtig er opmærksomme på den rolle, som kulturforståelsen spiller, når man skal have det skandinaviske virksomhedssamarbejde til at fungere. Faldgruberne er der mange af, når ansatte og ledere med dansk, svensk og norsk baggrund sætter sig sammen og skal have gang i projekter og aktiviteter, men på topchef-niveauet har man – det er i hvert fald Kirsten Weiss' iagttagelse – ikke rigtig villet erkende dette specielle nordiske kulturmødeproblem og sætte ind over for det. Men netop de interkulturelle kompetencer – fx evnen til at omgås svenske/danske kolleger – er helt central, når man skal have samarbejdet til at glide i nabolandet eller inden for den fusionerede virksomhed. Beherskelsen af den interkulturelle dimension er en nødvendig forudsætning for effektivitet, produktivitet og lønsomhed. Der hvor det virkelig halter, er på møde- og forhandlingskulturens område. Kirsten Weiss illustrerer med et morsomt eksempel med overskriften "Et møde er ikke bare et møde," hvordan det går galt med kommunikationen og forståel-

sen under og efter et svensk-dansk møde i Århus mejeri-koncernen Arla Foods. Kulturforskellene, der til dels kan forklares historisk, er altså en realitet, og selv om danskere, svenskere og nordmænd har mange fællestræk, er de langt fra ens, understreger Kirsten Weiss. Erfaringerne fra virksomhedsopkøb og fusioner i Skandinavien viser klart, at stærke nationale identiteter kan være svære at bringe sammen under én hat eller få til at smelte sammen. Det gælder kort sagt om at tage den kulturelle dimension alvorligt i de skandinaviske erhvervsvirksomheders samarbejdsrelationer og –projekter (39).

Kirsten Weiss uddyber i en avisartikel de dansk-svenske kulturforskelle. Hun har interviewet Dan Rosenberg fra det svenske eksportråd i Danmark, og det konkrete udgangspunkt er en undersøgelse af kulturbarrierer i det dansk-svenske erhvervsamarbejde gennemført af Eksportrådet (se resumé af undersøgelsen nedenfor). Typisk for den måde, som danske forhandlere ser deres svenske forhandlingsparter på, er følgende udsagn:

- "Jeg kan på tre sætninger sige det, som min svenske kollega bruger et kvarter på at forklare. Det er, som om alting skal være så diplomatisk, så man ikke kommer til at træde nogen over tærne. Alt bliver så besværligt med svenskerne."
- "Afsæt dobbelt så meget tid, som du forventer er nødvendig."
- "Send ikke en svensker til forhandlinger i Danmark! Det tager alt for lang tid, og danskerne mister tålmodigheden."

Det er især i forhandlingerne det går galt. Svenskerne tænker langsigtet, de er mindre risikovillige end de hurtige danskere, der gerne tager chancer og er mere tilbøjelige end svenskerne til at agere spontant ud fra deres situationsfornemmelse og "instinkt." Danskerne opfatter svenskerne som stive, bureaukratiske og formelle, hvorimod danskerne ind imellem opleves som nogen, der ikke er bange for at løbe en risiko. Der op-

står let misforståelser, når de formelle svenskere sætter sig over for de fleksible danskere. Eksportrådets undersøgelse peger på, at især forhandlingsstil og kommunikation kan give anledning til problemer. Undersøgelsen viser dog også, at begge parter tilstræber en løsning. De er godt klar over, at de kan opnå en langsigtet gevinst, hvis de når til enighed. Det største problem er helt klart, at der fra virksomhedernes side har været en tendens til at undervurdere kulturforskellene (40).

Eksportrådets studie

Det svenske Eksportrådet gennemførte i efteråret 2007 undersøgelsen ”Skilnader mellan svensk & dansk förhandlingsstil”. I undersøgelsen indgik svenske datterselskaber i Danmark og formålet var at belyse forskelle i den måde, man forhandler på. I alt 126 chefer i svenske datterselskaber i Danmark har medvirket. Eksportrådet konkluderer på baggrund af undersøgelsen, at selv om Danmark er Sveriges fjerdestørste eksportmarked, så er det at forhandle med danske virksomheder noget de fleste svenske virksomheder har stor respekt for. Det er en øvelse, som langt fra er uproblematisk. Når det er sådan, så skyldes til dels stereotype opfattelser af modparten. Undersøgelsens resultater bekræfter, at svensk og dansk forhandlingsstil adskiller sig fra hinanden på en række punkter: F.eks. når det gælder villighed til at tage chancer, detaljeringsgraden i kontrakter og den professionaliserede svenske tilgang til forhandlingerne over for den mere følelsesbetonede danske måde at gribe dem an på. Hos de danske forhandlere er der mere frirum til improvisation og impulsivitet og afvigelser fra forhånds aftalt taktik. Ikke uden grund omtales danskerne som ”Nordens italiener.”

En handelshøjskole-studie

Men kigger man i forskningsrapporter, kommer der flere nuancer frem, og konklusionerne er trukket mindre skarpt op. Anne-Marie Søderberg, som er professor i organisationskommunikation ved CBS Handelshøjskolen i København, er en af de forskere,

som har studeret virksomhedsfusioner i Norden. Hun været involveret forskning i internationale virksomhedsopkøb, og hun har bl.a. gennemført et større projekt om Nordea-fusionen fra 2000. Hun er således aktiv inden for det forskningsområde, som hedder fusionskommunikation. Søderberg har anvendt storbanken Nordea som case, og hun har i et forskningsprojekt rettet søgelyset mod, hvordan man tackler de kulturforskelle, der træder frem i løbet af processen. Hun har derfor set på, hvordan de mennesker, der har måttet stå model til en virksomhedsfusion på nordisk plan, er kommet gennem sammenlægningsprocessen. I undersøgelsen af Nordea indgik udførlige interview med 53 topledere fra de fire fusionerede virksomheder om forhandlingerne forud for fusionen og integrationsprocessen. Medieomtale og forskelligt trykt materiale blev også inddraget, og der blev endvidere gennemført interview med ledende medarbejdere inden for Human Resources (personaleledelse etc.) og virksomhedskommunikation. Undersøgelsen af Nordea blev igangsat efter at fusionsaftalen var indgået. Forsker-teamet, som Anne-Marie Søderberg var en del af, rettede i forskningen blikket mod bl.a. de menneskelige facetter af integrationsprocessen, sådan som den forløb mellem de berørte organisationer. Det betød, at man fx så på personaleledelses-dimensionen, de menneskelige ressourcer, politiske mekanismer og magtspil, kommunikationsaktiviteter og kultur. Noget af det, som Søderberg hæftede sig ved i forbindelse med bankfusionen, var lederes og medarbejderes

tendens til at opdele universet i ”dem” og ”os”. Og da fusionen som nævnt involverede fire banker fra fire forskellige nationer, var de andre, altså ”dem”, ofte kolleger med en anden nordisk nationalitet. Men folks måde at tænke i stereotyper på (fx ”det er også de svenskere”) havde ikke nogen decideret negativ indflydelse på fusionen, fremhæves det. Faktisk var der andre ”kulturelle” skillelinier og dem-os-opdelinger inden for den nye organisation end de rent nationalitetsbetonede forskelle. Man kunne fx registrere lige så store forskelle mellem bestemte enheder eller sektorer inden for Nordea som dem, der fandtes mellem danskere og svenskere. I resultaterne fra forskningen i Nordeas fusion diskuteres også sådan noget som formuleringen af nye fælles værdier for den integrerede virksomhed. For Anne-Marie Søderberg er det et centralt spørgsmål, om man i det hele taget skal satse på at definere fælles værdier og kultur. Alternativet er jo, at man respekterer og gør brug af den bestående forskellighed i den nydannede organisation. Det tager sin tid at få en tværnational virksomhedsfusion på plads. Og få folk til at identificere sig med den nye virksomhedskonstruktion. Flere år måske. Anne-Marie Søderberg formulerer sit bud på en anvendelig strategi på følgende måde: ”Et effektivt middel er at tilrettelægge samarbejde, hvor ledere og medarbejdere fra de fusionerende virksomheder oplever et forpligtende fællesskab på tværs af grænser om løsningen af konkrete opgaver. For det er på baggrund af oplevelser med en ny fælles praksis, at man kan formulere mere bæredygtige, fælles værdier og føle identifikation med en ny organisation” (41).

Seminar-idé

Et foredrag eller et seminar med belysning af problemstillinger hentet fra ”Når vikinger slås.”

Forslag til undersøgelser og analyser

En litteratursøgning med fokus på virksomhedskultur i virksomheder, som er baseret i flere nordiske lande, og sammenstilling af en resumerende oversigt med gengivelse af hovedpunkter og centrale iagttagelser fra publicerede studier.

Noter og henvisninger

- (1) Nordisk Biblioteksuge 9. – 15. november 2009 http://www.bibliotek.org/default_dk.asp
- (2) Anette Jensen: Læsekredse i nordisk litteratur. I: Rapport: Seminarium – Førmedling af Nordisk Litteratur i Norden. 22. oktober 2004, Malmö Stadsbibliotek, s. 16-17. http://www.fnf.se/rapport_litt_sem.pdf
- (3) Erik Lindsø: Sydslesvig mangler kunstnerisk dynamik. Grænsen nr. 5, 2009, s. 10-11.
- (4) Nordisk Kulturfond <http://www.nordiskkulturfond.org/?gclid=CJPRpTCn54CFdA93godHHptkg>
- (5) Bok & Bibliotek <http://bok-bibliotek.se>
- (6) Kulturkontakt Nord <http://www.kknord.org/switch>
- (7) Frit Norden, temanummer: Nordens sprog under pres! <http://www.fritnorden.dk/2008-2.pdf>
- (8) Johannes Riis: Förlagens roll i litteraturförmedlingen i Norden. I: Rapport: Seminarium – Förmedling af Nordisk Litteratur i Norden. 22. oktober 2004, Malmö Stadsbibliotek, s. 7. http://www.fnf.se/rapport_litt_sem.pdf
- (9) Johannes Riis, s. 8 http://www.fnf.se/rapport_litt_sem.pdf
- (10) Erland Munch-Petersen: Nabolandslitteratur. Bogens Verden årg. 71, 1989, s. 201-211. Omtaler en undersøgelse af hvad Nordisk Råds indsats for udbredelse af nabolandes litteratur inden for de nordiske lande har betydet for det nordiske bogmarked, belyst med statistisk materiale over bogudviklingen i de enkelte nordiske lande. Undersøgelsen behandler især omfanget af oversat litteratur fra de andre nordiske lande, sammenlignet med omfanget af oversat litteratur fra engelsk og andre sprog. Undersøger endelig læsningen af litteratur på de nordiske nabolandes sprog.
- (11) Problemer omkring et fællesnordisk bogmarked: En redegørelse udarbejdet på Nordisk Kulturkommissions foranledning af Ib Magnussen. Med bistand af K. Wieth-Knudsen og Karl V. Thomsen. Århus: 1961. 62 s.
- (12) ”De fem nordiska länderna bör gå ihop i en ny union” <http://www.dn.se/opinion/debatt/de-fem-nordiska-landerna-bor-ga-ihop-i-en-ny-union-1.982761>
- (13) Inger Thorun Hjelmervik: Nordisk litteratur findes ikke, Information 29/05/2007 <http://www.information.dk/print/16311>
- (14) Niels D. Lund: Tæt på børnene og nær ved hjemstavnen. Nordisk Litteratur i 2002. Bogens Verden, 2003, årg. 85, nr. 1, s. 18.
- (15) Nordisk Forfatteratlas <http://www.dr.dk/Kultur/Forfatteratlas/Forside.htm>
- (16) Rasmus Bo Sørensen: Det nordiske babelstårn, Information, 27/02/2008 <http://www.information.dk/155568>
- (17) Rasmus Bo Sørensen, <http://www.information.dk/155568>
- (18) Per-Anders Holkers: Litteraturkanon? Dansk Noter, nr. 1, 2009 s. 50-51
- (19) Pris skaber nordisk identitet. Presseklip, Københavns Universitet http://nyheder.ku.dk/alle/presseklip/gamle_presseklip/2006.02/11332266
- (20) Per-Anders Holkers: Litteraturkanon? Dansk Noter, nr. 1, 2009 s. 50-51
- (21) Finn Stefánsson: Norrøne nyheder. Dansk noter, nr. 3, 2009, s. 40-43: ill.
- (22) <http://www.litlive.dk>
- (23) Bengt Lindroth: Norden – en ny vision, februar 2008 http://www.norden.se/pdf/Bengt_Lindroths_rapport2008-pdf
- (24) <http://www.norden.org/pub/kultur/kultur/sk/ANP2008755.pdf>
- (25) Bengt Lindroth, s. 18-19 (se note 23)
- (26) Bengt Lindroth, s. 19 (se note 23)
- (27) Bengt Lindroth, s. 20 (se note 23)
- (28) Jens Kerte: Nordisk kultur i klemme. De fem nordiske kulturministre skal i to dage diskutere kultur under overskriften ”Nordisk kultur under internationalt pres”, Politiken 03/03/1997.
- (29) Henrik Dannemand: Skal nordens tale English. I forbindelse med Nordisk Råds møde med temaet ”Nordisk kultur under internationalt pres.” Interviews. Berlingske tidende, 03/09/1997.
- (30) Hanus Kamban: I det nordiske rum. Politiken 27/10/2000.
- (31) Mikala Rørbech og Elsebeth Gerner Nielsen: Myten om det indre nordlys: Pas på de nationale osteklokker. Interview: Peter Duelund Nordisk kultur. Kulturforsker prikker hul i troen på en fælles nordisk identitet forud for konference om fælles nordisk kulturpolitik, Aktuelt, 24/08/2000.
- (32) Dette forslag bygger på en idéskitse i et notat udarbejdet af seniorrådgiver Johan Lindblad, Nordisk Ministerråd.
- (33) ”Hvidbogen” er udkommet på Informations Forlag: http://www.informationsforlag.dk/view_product.php?product=978-87-7514-247-7. Einar Már Guðmundsson er født i 1954. Hans store gennembrud var i 1993 med romanen ”Universets engle” for hvilken han modtog Nordisk Råds Litteraturpris i 1995. Den er oversat til mindst 13 sprog og er senere også blevet filmatiseret af den islandske instruktør Friðrik Þór Friðriksson, der som den hidtil eneste islænding blev Oscar-nomineret med filmen ”Naturens Børn” i 1991. Filmatiseringen af ”Universets Engle” blev set af 96.000 islandske biografgængere! Om bogen er bl.a. skrevet: ”...bygger en bro af kommunikation mellem to verdener: samfundets orden og galskabens kaos”.
- Andre Einar Már Guðmundsson udgivelser i pluk:
- Digtsamlingen ”Frankensteins kup” fra 1981, hvori politiske begivenheder strejffes.
- Roman-trilogien:
- Ridderne af den runde trappe (1982)
Vingeslag i tagrenden (1983)
Regndråbernes epilog (1986)
- Livet i 60’ernes Reykjavík skildres gennem en drengs øjne.
- Roman-trilogien:
- Fodspor på himlen (1997)
Drømme på jorden (2000)
Navnløse veje (2003).
- Beatle-manifestet (2004).
Da rocken kom til Reykjavík! En ret underholdende bog.
- I forbindelse med Islands krise (og derunder også diskussionen om kapitalismens skyggesider, EU og euroen) har man mødt nogle meget mere kontante politiske udmeldinger og analyser fra Guðmundssons side. Dette har bl.a. ført til kronikker i Dagbladet Information og har desuden resulteret i den anmelderroste ”Hvidbogen. Krisen på Island” (2009). Einar Már Guðmundsson er en af Islands største forfattere, men bliver nok allerede betragtet som ”lidt gammel” af den store kreds af helt unge nye islandske forfattere. Modtog i 1999 Det Danske Akademis Karen Blixen-medalje.
- (34) Bengt Lindroth, s. 14 (se note 23)
- (35) Bengt Lindroth, s. 21 (se note 23)
- (36) Nordisk journalistcenter: <http://www.norden.org/da/nordisk-ministerraad/ministerraad/nordisk-ministerraad-for-kultur-mr-k/institutioner-og-samarbejdsorganer-2/samarbejdsorganer/nordisk-journalistcenter/>

Nordisk Råds journaliststipendier http://www.norden.org/da/nordisk-raad/nordiska-radets-journaliststipendium?set_language=da

(37) Information om bogen, der er skrevet af Kerstin Mustel og Monica Roselius, findes på: <http://folac.se/filer/Nord.fhsk.pdf>

(38) Kirsten Weiss: Når vikinger slås – hvorfor skandinaviske virksomheder har det så svært med hinanden. 2. udgave. Jyllands-Postens Forlag, 2009. 207 s. Også udkommet på norsk i 2008: <http://www.bokkilden.no/SamboWeb/produkt.do?produktId=2924309>

(39) Kirsten Weiss: Lær din nabo at kende! Mannaz Nyhedsmail, januar 2007. <http://www.mannaz.com/Mail.asp?MailID=121&TopicID=1430>

(40) Kirsten Weiss: Hårdknude: ”Alt bliver så besværligt med svenskerne” Berlingske Tidende 19/03/2008.

(41) David Michelsen: Fusionskommunikation, Kommunikationsforum, 26. oktober, 2004 <http://www.kommunikationsforum.dk/default.asp?articleid=11579>

Litteraturhenvisninger (generelt)

Peter Duelund: Kulturen i Norden og EF. Victor B. Andersens Maskinfabrik. Årg. 14, nr. 21, 1989, s. 82-84.

Terje Fredriksen: Bok og marked – en komparativ rapport [bl.a. omtale af bogmarkedet i de fem nordiske lande]. Bilag til Kulturministeriets rapport: Det danske bogmarked. Rapport med anbefalinger fra Udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked (2006) <http://www.kum.dk/graphics/kum/downloads/Publikationer/Det%20danske%20bogmarked/Bilagsrapport%20til%20det%20danske%20bogmarked.pdf>

Siri Hustved: Nogle funderinger over ordet Skandinavien. Lettre internationale, nr. 8, 2005, s. 28-29 : ill.

Nordisk litteratur til tjeneste: nordiske kanoniske tekster. Red. Torben Brostrøm; Anders Juul Rasmussen. København: Nordisk Ministerråd, 2007. 690 s. (Nord, 2008:002). Vores kultur er vores styrke. Uddrag af Islands præsident Vigdís Finnbogadóttir's tale ved Kunstakademiets Årsfest i København. Berlingske Tidende 23/03/1991.

Per Warming: Menneskelighed i markedets tid - fragmenter af en højskolepostil. 2003, 111 s. (Genmæle 12). En personlig og provokerende debatbog om folkehøjskolen i Norden.

Kultur, medier, bogmarked og samfundsdebat i Norden

er skrevet af Leif Kajberg, som er næstformand for Frit Norden, Danmark. Flittig læserbrevsskribent og leverandør af adskillige kronikker til Flensborg Avis. Med i etableringen af initiativet Vårt Europa, der bl.a. vil udbrede kendskabet til den nordiske model til lande i Øst- og centraleuropa. Tillige aktiv i Rådet for bæredygtig trafik. Har været tilknyttet tværpolitiske lister i Dragør og Gladsaxe og været medlem af kollegiebestyrelser i København. Uddannet bibliotekar og var i mange år ansat ved Danmarks Biblioteksskole som international koordinator og forskningsadministrativ medarbejder. Omfattende publiceringsvirksomhed inden for biblio-

teks- og informationsvidenskab. Er i dag freelanceskribent, projektevaluator og debattør.

Nomineret til Nordisk Råds Litteraturpris 2010

Gunnar Hoydal, f. 1941, færøsk forfatter; søn af Karsten Hoydal. Novellesamlingen *Av longum leiðum* (1982, *Langvejsfra*) og romanen *Undir suðurstjörnum* (1991, da. *Stjernerne over Andes*, 1997) rummer essayistisk, erindringspræget prosa. Digtsamlingen *Hús úr ljóði* (1987, *Et hus af poesi*) behandler færøske og almene emner i eksistentielt perspektiv. Rejsen er forfatterskabets gennemgående motiv. Hoydal er også aktiv som kunst- og kulturkritiker. Han virkede frem til 1997 som stadsarkitekt i Tórshavn og har siden markeret sig endnu stærkere som en førende forfatter, oversætter og kulturarbejder. (Kilde: *Den Store Danske Encyklopædi*)

Bidrog med indlæg i bogen: **NORDISKE ALTERNATIVER TIL EU**, Grevas, 1994

Foto: Fróði D. Sandoy

Den nordiske folkeligheds europeiske oppgave

Af Egil Lejon

Målet med dette essayet er å gripa tak i «håbet» Leif Kajberg gav uttrykk for i «Frit Norden» nr. 4 - 2008, om at hans «summariske præsentsjon af Grundtvig-temaet ud fra en nutidig nordisk synsvinkel kan give inspiration til, at vi arbejder videre med folkeopplysningstemaet i nutidsbelysning inden Frit Norden-foreningerne.» Og ved dette grepet vil eg prøva knyta saman Kajberg sitt innspel med andre tema som tykkjst stå sentralt for Frit Norden; å då tenkjer eg ikkje minst på diskusjonen om "den nordiske modellen"

Kva Grundtvig såg; før - og kanskje meir klart enn andre i samtida si, var at Europa kunne trekka vekslar på ein annen statstradisjon enn den romerske. Særleg i vestnordiske samfunn fann han ein levande tradisjon med aktiv, folkeleg deltaking i avgjerdsprosessar; sjølvverksame nettverk nedanfrå; hang til flate strukturar; krav om stutt veg til tingplassen; lokalt kontrollerte økonomiske einingar tufta på tradisjonell kunnskap, røynsle og teknologi; lokalt og regionalt sjølvstyre - samt folkeleg kontroll over eigne ressursar som lekk i striden for å ivareta lokal, regional eller nasjonal suverenitet.

Alt dette i sum har stendig pressa på nedanfrå, og har like fram til i dag vore den viktigaste årsaken til at nordiske samfunn langt på veg makta og balansera og korrigera nasjonalstatens tendens til byråkratisering, maktkonsentrasjon, sentraldirigering og forsøk på uniformering av frie, menneskelege og samfunns-messige relasjonar.

Dette er kjernen i eigentleg, nordisk verdikonservatisme. Liksom det òg blei det historiske grunnlaget for *framveksten* av nordiske Venstrepartier - og seinere for nordisk sosialdemokrati; på sitt beste. Det vil i all hovudsak seia i tida fram til andre verdskrigen; og før slike politikartypar som Jens Christian Hauge innførte maktpolitisk styring frå lukka, isolerte rom og systematisk sette korporative strategiar i system. I Noreg har denne leiarstilen; denne ovanfrå og nedadstyringa, blitt sinn-biletegjort ved „landsfader“ Einar Gerhardens vidgjetne utsegn på 1950-talet då han sa: „Noen av oss har snakket sammen“. Men J.C. Hauge, som alltid var å finna blant „noen av oss“, var slett

ikkje åleine om å innføra ein slik styringspraksis, korkje i Noreg eller mellom leiarskiktet i nordisk sosialdemokrati. Og det er nettopp det moderne og ettermoderne sosialdemokratiske stats- og partinomenklaturet som mest har skada den folkelege, demokratiske arven etter Grundtvig. Det ville allikevel vera galt å la liberale Venstreparti gå fri for kritikken, for i regjerings-posisjon, liksom i deira eigne partistrukturar, har ikkje skilnaden vore særleg stor. Og for alle partihierarki som går under namn av å vera „venstre“ er hovudproblemet at dei ikkje regjerer utifrå prinsippet „fra tå til top“, men motsett.

Vasskiljet i nordisk styringstradisjon; den historiske som den aktuelle, har nett gått – og går - mellom den hierarkiske, korporative og oligarkiske tradisjonen for styring, og det anti-hegelske synet som Grundtvig stod for, og som han så klart gav uttrykk for i diktet:

Er lyset for de lærde blot til ret og galt at stave?

Nej, himlen under flere godt, og lys er himlens gave,

og solen står med bonden op, slet ikke med de lærde,

oplyser bedst fra tå til top, hvem der er mest på færde.

(.....)

Oplysning være skal vor lyst, er det så kun om sivet, men først og sidst med folkerøst oplysningen om livet; den springer ud af folkedåd og vokser, som den vugges, den stråle i vort folkeråd, til aftenstjernen slukkes!

Egil Lejon er journalist og p.t. bosiddende i Stavanger.

E-post: sokolica@post.sk

For Grundtvig var det ei hovudoppgåve å bringa sann menneskeleg og borgarleg opplysning; „fra tå til top“, inn i nasjonsbygginga, basert på og opplyst av eit naturleg fram-vokst, historisk samliv styrt nedanfrå. Her var han på line med den irske statsmannen og filosofen Edmund Burke, og for så vidt med Immanuel Kant i „*Zum ewigen Frieden*“ der han mellom anna skreiv „En stat er ikke en eiendom, men et samfunn av mennesker, som ingen andre enn det selv har rett til å bestemme og befale over“.

Det var ikkje tilfeldig at programdiktet „Er lyset for de lærde blot“ blei skriva til det fyrste møtet i *Danske Samfund* i 1839, som blei stifta av entusiastar som året før hadde latt seg ildna opp av Grundtvig si vidgjetne møterekke på Borchs Kollegium i København; seinere kjent som Mands Minde-foredrag.

Men skal det vera von i Leif Kajberg sitt «håb» må me få Grundtvig og andre som lærte av han, utvikla tenkinga hans og som var med å blåsa nytt liv inn i den nordiske tradisjonen, ned frå sokelen. Me må simpelthen la dei få lov til å gå fritt omkring oss som 'levande' ånder - ikkje som bunader og som folkloristiske symbol frå ei forgangen tid. Og me gjer då klokt i å hugsa kva den norske litteraten og teatermannen Olav Dalgard – som var både Grundtvig-inspirert og sosialdemokrat, skreiv om forfatteren Arne Garborg i minneartikkelen «Levande og daude» i bladet „Fram“ i 1925: «Det tykkjst høyre med til den ironien skaparen har gaman av å øyse ut over menneskja, at ho skal vera nøydd til å vanvyrde, hate og krossfeste sine

største og beste menn medan dei lever, for til vederlag å skulle høg-vyrde og dyrke dei, so snart dei har fått hovudet under torva.

Eit godt døme har vi her i landet i Arne Garborg. Heile hans ungdom, og storparten av hans manndom, var up-teken i slit og strev for nye tankar og mål, i æveleg og uforsonleg strid med fordom, fåvit og fåkunne. Hans samtid gjorde honom livet so beiskt, at han for å berge livet og helsa, laut ryme til fjells - som ein annan fredslaus brotsmann. Garborg levde over utlægda, og han hadde denne heppe (eller uheppe) å få upp-leva at dei som eingong hadde hædd og hata han i hans livs brage, gav han gåver og lovord i haugevis på hans 70. årsmålsdag.

Då var han utlevd og tam. Ein var trygg for at det gjorde korkje godt eller gale av nokon storleik lenger.”

Og då Bjørnstjerne Bjørnson døyde i Paris i april 1910, og hadde gjort si siste reis attende til sitt gamle, unge land; via København, lystest det fred over minnet hans. Og minnet blei sett på sokkel. Nyskapt i stein og bronse.

Dauden skaper som kjent forsoning, og glitter og stas blir då djupast sett ein metode i kampen om innhaldet i ettermælet. Metoden er forsåvidt grei, men motiva er aldri eitt. Og same kva, er glitter og stas, tendensios fortolking eller omtolking av eit liv i strid, ueigna til å forsona kva som var uforsont. Det uforlikte, så vel som det forlikte, trassar alltid dauden og lever vidare i mangfaldige, samfunnsmessige prosessar. Kanskje, og gjerne, i nye former, men allikevel. Livet; det individuelle som det sosiale, er strid; strid om prinsipielt innhald og retning. Og det uforsonte kan berre overbyggast gjennom reelle kompromiss i levande, stridbare prosessar.

I samleverket ”Bjørnstjerne Bjørnson, Artikler og taler” frå 1912, vigde historikaren, grundtvigianeren og Bjørnson-venen Johan E. Sars heile forordet; ”Bjørnsons Plads i Norges politiske Historie”, til å trekka linjer mellom det åndelege og politiske slektskapet han fann hos dei litterære og politiske opprørarane Wergeland og Bjørnson. ”Det ligger nær”, skreiv Sars, ”at sammenstille Bjørnstjerne

Bjørnson med Henrik Wergeland. (...) Man maatte, bare ved at se ham faa et Indtryk af at der stak i ham, som i Wergeland, en Folkefører, en Høvding, eller, som andre vilde kalde det, en Urostifter. Og Urostifteren i ham lod ikke længe vente paa sig. Han blev, som Wergeland, allerede i sine første studentaar en af Hoved-stadens mest omtalte og omstridte Personligheder. Han havde, som Wergeland, den sterkes Kamplyst og Slagsbrors-tendentser og forstod, som det er bleven sagt, til Bunds, den Kunst at henlede Opmerksomheden paa sig, d.v.s. der var ved hans Stil og hele Personlighed noget saa djærvt paagaende og særmærket, at han ikke kunde optræde offentlig eller lægge sit Ord ind i nogen Sag, uden at vække Forundring eller Forargelse og bringe alle Hunde til at hyle.”

Etter historikaren Ernst Sars er det fleire norske litteratur-historikarar som har sett namn på desse ”Hunde”, og vidt og breitt forklart kva dei ”hylte” om – og korfor... Men då stridens mann blei sett på sokkel etter 1910, var det ironisk nok ikkje få ”hylere” som ivra etter å få denne åndskrafta støypt i bronse. òg menn frå politiske krinsar som hadde hata han mest, og som sågar hadde spytta etter han både i avisspalter og på gater ...

Men seinare blei det verre. Og av dette nyare verre, er det sanneleg ikkje godt å seia kva som er verst: Dette gløymle-sløret som kan tilskrivast politisk og kulturell likesæle, eller historieløyse, uhistoriske lese måtar, kunnskapsmangel - men same kva: For med dette kjem fylgjestreng reduksjon av personlegdomen til blott forfattaren av «Ja, vil elsker» og «17-mai-talaren»...

Eg nemner dette som døme. Og alt som er sagt ovanfor om Bjørnson og Garborg, kunne like gjerne ha vore skrive om Grundtvig. Men det må òg seiast at omskriving og omtolking eller borttolking av kjettarske, men positivt samfunnsbyggande personlegdomar ikkje berre kan tilskrivast skuldlaus uforstand... For det finst nok av dei som gjerne vil hugsa Grundtvig som den «skønne salmedigter» eller som medvite grev seg ned i «detaljforskning» i isolerte felt – som kan vera viktige nok i

seg sjølv, men som blir villeiande, falskt og pseudosanning om ein held seg der og tapar kjerna og oversynet i tenkinga hans. Og i tilfellet Grundtvig – som har ein så omfattande produksjon bak seg – og «selvfølgelig en del hø og hakkelse»; som Leif Kajberg skriv, er det sanneleg lett å grave seg både til «fordom, fåvit og fåkunne» - det vil seia sanselaus... Kajberg nemner òg «for at det ikke skal være løgn» som han skreiv, at «et af EU's specialprogrammer (bærer) hans navn!». Utropsteiknet etter ordet namn er tvetydig... Men eg tykkjer då uansett at det korkje er grunn til å smila åt, le av eller gråte over at ein så ufolkeleg og korporativ institusjon som EU, trykker Grundtvig til brystet sitt... Men det er jo heller ikkje uvanleg å pynta seg med lånte fjør... Endå til reven kan jo finna på å stikka hane-fjør i «ræven» om han finn konsekvensen matnyttig... Og eg vil heller ikkje – som Kajberg, leggja så mykje vekt på dette med «Grundtvig-eksperter», «Grundtvig-sagkyndige» eller endå til på folk som går omkring og er «professorar» i Grundtvig-kunnskap... Ja, det finst sågar dei som er Grundtvig-professorar og endåtil så «grundtvigiske» at dei får rygg- og magesmerter - og desuten sure oppstøyt berre dei høyrer at det nasjonale og folkelege spørsmålet hos Grundtvig settest opp som motsetnad til det vasalliserande EU-prosjektet... ja, så langt kan ein altså filosofera seg vekk frå det horisontalt organiserande og nasjonsbyggande prosjektet me har i arv frå Grundtvig... Og når Kajberg spesielt nemner Poul Engberg, då burde det òg strekast under at mykje av den striden Engberg førte nettopp gjekk ut på å avvisa «folkeligheten» som akademisk institusjon og folketom kunnskap, og at Engberg i eitt og alt heldt fast ved det grundtvigske prinsippet «fra tå til top» - og derfor blei han heller ikkje blinda av folkelege talemåtar når han såg at desse berre var dekke for ein motsett «top til tå»-praksis. Dette gjaldt for han ikkje minst i det nasjonale spørsmålet og for EU-prosjektet.

Eg hadde sjølv gleda av å få møta og diskutera med Engberg ved fleire høve, og det eg sette mest pris på var for så vidt ikkje den enorme kunnskapen hans om Grundtvig, men evnen

og viljen hans til omsetta det folkelege med kraft i eige liv og livnad. Han levde ikkje «av» eller «gjennom» Grundtvig - men «med» Grundtvig gjennom å vera seg sjølv og vera i si eiga tid.

Grundtvig, Bjørnson og Garborg

kan gjerne stå på sokkel. Ja, minnet om desse gigantene i dansk, norsk og nordisk åndsliv og litteratur fortener å framstillast både i granitt og bronse; eller for den del i alle palettens fargar og kunstnariske uttrykksformer. Allikevel.. Livsinnhaldet tilhøyrer personlegdomen sin eigen mytologi og poesi, og ingen kan vera fri og frank og folkeleg om dette ikkje er rotfast i kvar og ein sin eigen mytologi, poesi og praksis... Og djupt trødde spor i nordisk og mellomnasjonal litteratur og samfunnsdebatt, kan ikkje ein gong havet, eller syndfloder om ein vil, viska ut. Sjølv sagt, opprøret og brodden i tenking og praksis kan løynast og bli forsøkt omskriven og forfalska - inntil den «nordiske folkeligheds europeiske opgave» - lik mogopen i den norske eller slovakiske fjellheimen – pressar seg fram av eiga, vårleg kraft opp og gjennom røten snø... For det er sant som han sa: «den springer ud af folkedåd / og vokser, som den vugges, / den stråle i vort folkeråd, til aftenstjernen slukkes! //

Eg er samd med Kajberg i dette at det nordiske ordsiftet må ankrast på grundtvigsk grunn og i den ånda og praksisen han initierte. Og eg er også samd i dette at ankerkjettingen må vera bunden til dagens røydom. Men då må med fyrst og fremst «ta ballen og ikkje mannen» som det heiter i fotballspråket. For det er ikkje skinet frå granitten eller bronzen som er viktig, men sjeletilstanden og den åndelege krafta som smelta saman og blei eitt med folkeleg kraft. Denne krafta; som stod rakt mot den åndelege sjeleastaen og pusteanskane i etablerte hierarki, oppmoda ikkje folk til å sitta og venta på at ein politikarklasse skulle ordne opp i og løyse problema for «allmogen» ... Tvert i mot var bodskapen at folk sjølve måtte vera ein del av naudsynte endringar gjennom aktiv deltaking i politiske, økonomiske, kulturelle, sosiale, intellektuelle og religiøse prosessar - altså ikkje styring ovanfrå og ned, men

nedanfrå og opp - og «først og sidst med folkerøst;/ opplysningen om livet» Og overalt, og særleg i periferiane der folket ”som til da sad helt udenfor”, som Bjørnson skreiv i Dagbladet, tok denne oppmodinga og organiserte seg på alle samfunns-område kor dei til då ikkje hadde hatt uttalerett. Med andre ord sytte opplyste folk for å ta skeia i eiga hand og slik endra dei røyndomen i fellesskap og til eigen fordel.

Då Bjørnson skreiv dette om bøndene som Grundtvig og den folkerørsla hadde inspirert til folkedåd, var det i samband med ein polemisk strid han var i gang med mot ein viss «herr Vullum»; ein kritikar og norsk Venstreleiar som hadde sett seg føre å fråkjenna Grundtvig gjerninga som tenkar og vitskapeleg intellektuell. Bjørnson meinte at denne kritikaren gjorde bruk av misforståtte positivistiske kriterier mot Grundtvigs verk “Mands minne”. I motsvaret til Vullum skreiv Bjørnson: ”Jeg tænker mig at en fordomsfri Positivist vilde forbauses over, hvorledes den en-somme Grundtvig ad sin Vei i saa store og afgjørende (og dertil i saa mange) Stykker er kommen til de samme Opgjør, den samme karakteristik, som den positive Skoles fornemste Forfattere. Jeg tænker mig Taine i Hr. Vullums Sted... (...) ... han vilde først og sidst ha karakteriseret Grundtvig som et af de mægtigste Udslag af den germanniske Aand, og her fryde sig i at afskrive, hvad Grundtvig selv har ytret om denne Aand, fordi det i meget falder sammen med hans egen (Taines) Tegning... En Positivist, lidt fastere i Sadelen end vor ærede Kritiker, vilde foran en Kristendomsopfattelse, en Skaldevirksomhed, en Historieudlægning, som blev livsskabende i hans Folk, have beundret dette som noe af det Største, der kan udrettes. Fuldstændig uenig med ham vilde han alligevel have sagt, at hans Gjerning er et betydningsfuldt Led i Udviklingen af Frihed og Oplysning, navnlig blandt dem, som til da sad helt udenfor (Bønderne). Han vilde opdage, at dette er noget for Norden særeget - som maaske lovede en Indflydelse udover Folke-grændserne”.

Bjørnstjerne Bjørnson og hans store, historiske rolle som poetisk-rea-

listisk forfatter og nasjonsbygger, og sann talsmann for nordisk likeverdig samarbeid, så vel som europeisk fredsaktivist og forkjempar for ein politisk allianse mellom talmessig små europeiske nasjonar, bygde på respekt for kvarandres særeigne tradisjonar, suverene rett og likeverdige samarbeid. Men det er vanskelig å tenka seg «Bjørnson» som Bjørnson utan Grundtvig. Det har me òg Bjørnsons eigne ord for, og er ingen spekulasjon.

I den nemnde og siterte polemikken i Dagbladet i februar og mars 1878, var det òg eit mål for Bjørnson å ta lufta ut or Vullums akademiske og ultrapositiviske tankeboble - liksom or tilsvarande «bobler» andre «vullumar» måtte ha. Vullum hadde i polemikken nytta argumentet at Grundtvig ikkje hadde skapt noka «Tankerække», noko ”System”. Til dette svarte Bjørnson: ”Men der er nu saa mange Maader at ”grave i Bunden paa”, og der kan graves til saa mange Slags Øiemed. Man tage for sig hans ”Nordens Mytologi” ... (...)... (der) henter man den dybeste Kundskab om den nordiske Folkestammes Aands- og Hjerte-Beskaffenhed og dens deraf udfødne Livs-Skjæbne, som nogen Bog, nogen Enkeltmand har bragt op i Dagslyset... (...)... Det synes mig umuligt at frakjende Grundtvig Navn af Videnskabsmand, om han ogsaa som saadan bør underlægges megen Kritik. Forsaavidt kunde altsaa ogsaa han være ”Seende”. Men dernæst er det ikke sandt, at Videnskabsmanden ”alene er den Seende”; thi den Skald, som rigtig har gjennemtænkt, hvad Videnskabsmanden først har lagt frem og ordnet, han er det i endnu højere Grad. Han har det sjælelige Spil og den ydre Farve i et Virkelighedsbillede, hvor Viden-skabsmanden bare har mekaniske Love. Det er derfor ogsaa Digteren, som stiller Fremtidens Opgaver.”

Her forsvarer Bjørnson det historisk-poetiske livssynet Grundtvig hadde utvikla ved å sameina nordisk mytologi og eit kristendomssyn som ikkje var ei lære, men eit praktisk Gudsforhold. - eller meir presist: eit forhold mellom Gud og den ”særskilte bestemmelsen”. Denne positive myten; denne poetikken, som i si kjerne er metafysisk, var i fylgje Bjørnson like livs-

skapande og sann som den mest skarp-synte positiv-istiske historieførståinga.

I denne polemikken finn me òg tilhøvet mellom Grundtvigs og Bjørnsons folkelege frigjeringsideal tydeleg understreka; namnleg dette å planta kunnskap og fridomsvilje mellom folke-fleirtalet - med andre ord hos alle ”som til da sad helt udenfor”. For begge var folket berarar av nasjonen si historie, og av det kulturelt særleine ved nasjonen - og derfor var det meinings-laust å snakka om nasjonen si frigjerung, utan å snakka om reell og omfattande frigjerung av individa og folket som utgjorde nasjonen. Og for begge gjekk derfor vegen til ei betre og lykkelegare nordisk framtid gjennom «fiskerjentens» folkelege opplysning, folkeleg mobilisering og deltaking i *evolusjonære* samfunnsprosessar. Og når han seier ”at dette er noget for Norden særeget - som maaske lovede en Indflydelse udover Folkegrændserne”, så slutter han seg ikkje berre til Grundtvigs syn på ”de nordiske folks særegne bestemmelse”, men òg til visjonen hans om den ”nordiske folkeligheds europeiske opgave”. Ved denne utsegna ”derfor (er det) ogsaa Digteren, som stiller Fremtidens Opgaver”, legg Bjørnson dette historisk-poetiske synet til grunn for sitt eige litterære og politiske program: Den poetiske realisme.

Kontinuiteten Grundtvig-Bjørnson strekar Bjørnson sjølv under ved å skriva: «Maa jeg ogsaa faa Lov til at tage mig selv med, - alene for at vise, at Grundtvigs Paavirkning er ikke bare en. Thi selv min republikanske Overbevisning har jeg, om og mangfoldig paavirket, væsentlig fra ham. Dens Begrundelse for mig ligger i det, han har ledet min Opmerksomhed hen paa: Folke-Opgaven.”

Kor finn me så røtene til den nordiske modellen? Sagt med Bjørnson sine ord om Grundtvig, finn me røtene i «den dybeste Kundskab om den nordiske Folkestammes Aands- og Hjerte-Beskaffenhed og dens deraf udflødne Livs-Skjæbne». Denne utsegna ber i seg det store potensialet som Grundtvig og seinare «grundtvig-inspirerte» utløyste i nordiske samfunn

i det 19. hundreåret, og som var med å forma dei nordiske samfunna frametter. Det er kjerna i dette eg prøvd å seia litt om ovanfor. Og oppgåva idag er ikkje noka mindre enn å revitalisera denne folkelege tradisjonen gjennom arbeid for å kvitta oss med all «topp til tå» tenking og praksis som har sneke seg inn i nordisk styringstradisjon. Samstundes må me regenerera røynslene frå tidlegare folkeleg strev som ein gong skapte ei mektig nordisk andelslagsrørsle, små handverksbaserte industrieiningar, andelsmeierier, fellesslakterier, sparebankar, felleskjøp, samvirkeiningar, fiskarlag, fiske-mottak, lokale og kommunale kraftverk, innovative produksjonslag, folkehøgskular, bygdehus, frikyrkjer ... I det heile tatt viser nordisk økonomisk historie; meir eller mindre, og særleg frå 1870 og fram til fyrste verdskrigen, at folkekultur òg var økonomi, og at folkeøkonomi òg var kultur. Denne økonomiske kulturen eller kulturelle økonomien, bygde på lokale fellesinteresser, open kommunikasjon og solidaritet – ikkje på privat grådigskapskultur og lukka, oligarkiske system. Heller ikkje på maktkonsentrasjon og sentralisering, men på spreidd av initiativ og aktivitet – både innan og mellom verksemdene. Sams kommuniserte verdiar; enten desse var kommunisert ute på jordene, på fiskebruket, på folkehøgskulen, på krambua, på kyrkjebakken, i bygdehuset, i frikyrkjefor-samlinger eller andre stader der folk møttest, borga for nærleik til sams problem og utfordringar; og for likskap mellom dei som sette seg føre å gjera noko med desse utfordringane. Men eige og felles arbeid skapte òg gjensidig tillit i nærmiljøet. Den frie og opne dialogen borga for inkludering, ikkje for ekskludering... Og tilhug til maktarroganse og makt-distansering hadde langt dårlegare jordsmonn og vekstvilkår i eit slikt økonomisk-kulturelt miljø, enn i ein grådigskapskultur eller spekulasjonsøkonomi. Og ein slik tilhug ville og vil i denne folkelege kulturen automatisk bli møtt med mistillit og isolering fordi dette ikkje tente eller tener fellesskapsinteressene. På dette viset voks det òg fram ein framifrå arbeidsmoral – slik «den ble vugget» i fellesskapet... Slikt

skapte òg glede ved å sjå resultat av eige og felles arbeid, lyst til å læra for å oppnå enda betre resultat, fryd over å konkurrera med seg sjølv... Så: utifrå dette seier eg: *Innfør* kommando-økonomi, overvåking og uttidig kontroll... *Ta frå* menneska glede ved å sjå resultat av sitt eige arbeid... *Fer med* folk – ikkje som sjølvstendige, kreative og initiativrike individ med sosiale eigenskaper og kjensler for fellesskap - og glede, fryden ved arbeidet og det eigne initiativet forsvinn... Alt dette er grunnleggande sett ikkje eit spørsmål om økonomi. Det er fyrst og fremst eit spørsmål om kultur – og motpolane er folkeleg kultur; fra tå til topp - eller ein hierarkisk-oligarkisk kultur frå topp til tå...

Den folkelege økonomien var og er tufta på lokale ressursar og lokale konkurransefordelar. Og i ein slik økonomi måtte naturessursane haldast ved like for at familiens og samfunnets eksistensgrunnlag skulle kunne haldast oppe på lang sikt, og dette hefta for varsemd og forrøkt for rovdrift – enten det gjaldt jord-, skog- eller havressursar. Til dømes: Det eldgamle og kystnære sjarkefisket utgjorde, og utgjør, av denne grunnen ein heilt annan kultur enn trålfiske; lokal skogdrift og jordbruk ein heilt annan kultur enn drift tufta på globaliserte monopol-interesser som både var og er utan personleg, etisk og estetisk tilhøve til ressursane og naturen dei hausta eller haustar.

Den folkelige økonomien levde og lever av sitt eige og fellesskaplege arbeid, ikkje av spekulasjon, grov utbytting og rovdrift på naturessursar. Og ein levde heller ikkje av fram-tidige, forestilte og ikkje-eksisterande verdiar, men av verdiar som allereie hadde materialisert seg, Og det blei spart i eigne lokale sparebankar for å setta seg i stand til å foreta naudsynte, framtidige omstillingar og investeringar; oppnå større fleksibilitet i høve til svingningar og endringar i produksjonstilhøva, innovasjonar og marknaden, eller rett og slett for å vera i stand til å møte dårlegare tider – ei røynsle direkte overført fra jordbruks- og hushaldningsøkonomien til den byrjande industrialiseringa. Men *det var den gongen* sparekassane

var til for å gje lokale gründarar grunnlag for å verkeleggjera innovasjonar, eller for å kunne gje arbeidsomme og initiativrike menneske noko større spelrom for initiativ og utvikling., og slett ikkje for å spekulera eller bygga bankpalass og finansskatedralar som reine oligarkiske maktsymbol.

Det er lenge sidan Werner Sombart; tysk professor i sosial-økonomi i Wrocław i 1890 - og i Berlin frå 1906, karakteriserte økonomar og økonomifaget ved å slå fast: "It is a tacit agreement within the subject of economics, to such an extent it is studied by economists, is a science which deals with circulation's and distribution of goods." Hovudarbeidet hans; det tre-bind sterke verket "Der Moderne Kapitalismus", publisert mellom 1902 og 1928, har bidratt stort til å skapa trist klarleik i spørsmålet om *korfor* økonomar så ofte tar feil, og korfor dei ikkje er i stand til å sjå tilbakeslag og kriser som endåtil er like om hjørnet; slik økonomar – og klakørane deira i media, så klart og tragisk har demonstrert dette denne hausten 2008. For dei lever enno i dag, og meir enn nokon gong, sine liv i økonomiske diagram, og vil ha oss til å tru at den ganske verda kan målast og veiaast etter verdiar som kan lesast ut or krysningspunkt i gjennomsnittlege tilbods- og etterspurnadskurver for varer allereie produsert... For dei er som Sombart sa det, ikkje opptatt av kvalitative, sosiale, samfunnsmessige, sosialøkonomiske eller psykologiske tilhøve ved produksjonen. Heller ikkje av korleis og korfor eller kva som blir produsert. Av den grunn kan dei heller ikkje forklara til dømes korfor små og mellomstore verksemdar - eksempelvis i Danmark i dag, liksom frå 1870-talet, er dei som ber oppe økonomien, sysselsettinga og eksporten. Og det trass i at leiande høgreliberalistiske og sosialdemokratiske politikarar, statlege og internasjonale tenke-tanker aldri har blitt lei av å gjenta at små og mellomstore verksemdar var sjølv *problemet*. Den nordiske, etablerte politiske klassen var berre og er berre opptatt av å kopiera kva som kjem frå tenkeboksane i «globale finansskatedralar», og dei er ikkje i stand til å sjå verdiane i sin eigen tradisjon. Og for å nytta Ernst Sars sine ord på øko-

nomien sitt område, kunne me seia at desse skylappane hindrar dei i oppdaga «noget saa djærvt paagaende og særmerket, at (desse horisontalt organiserte, folkelege verksemdene) ikke kunde optræde offentlig eller lægge sit Ord ind i nogen Sag, uden at vække Forundring eller Forargelse og bringe alle Hunde til at hyle." Og dette fordi teksten i den høgstemte, euforiske songen – slik me grovt har fått han framført på Island denne hausten, og slik den etablerte politiske klassen syng han, handlar om ei globalisert og korporativ verd der det berre finst plass for store industri-einingar, hierarkisk organiserte og vertikalt kontrollert cluster-produksjon, korporativisme og oligarkisk organiserte nettverk ovanfrå... Det er ein «Over Ævne»-økonomi, for å seia det med tittelen på to romanar av Bjørnson. Resultatet av ei slik politisk og økonomisk hovudline *kan berre føra til* at folket - berarane av nasjonen – blir redusert og handsama som «skruver» i det store korporative statsmaskineriet; i tråd med tenkinga til både Lenin og Henry Ford... Det er dette som no i tida framover vil føra til «Sosialisme – for dei rike» - slik han i øvrigt alltid har vore praktisert...

Men som me veit finst det ein annan veg å gå: Den folkelege vegen. Og det er ikkje slik at denne vegen må brøytast på ny. Han er allereie brøyt, og det ikkje minst av danske gründarar og småskalaaktørar i den danske periferien. Og om det er sant at økonomar flest har vore og er, dei ein kan læra minst av når det gjeld verkeleg økonomi, så er det òg sant at «grundtvig-ekspertar» (med visse unntak) synest vera mellom dei som kan læra oss minst om korleis Grundtvigs folkelege strategi kan aktualiserast i dag... Det ville føra for langt å gå grundigare inn på dette, og derfor vil eg her berre innskrenka meg til å visa til boka *Mobilizing Resources and Generating Competencies - the Remarkable Success of Small and Medium sized Enterprises in the Danish Business*. Boka er skriven av dei danske sosialøkonomane Peter Karnøe, Peer Hull Kristensen, og Poul Houman Andersen, og utgitt på Handelshøjskolens forlag i 1999. Alle essaya i denne boka gir framifrå døme på kor-

leis folkelege og tradisjonelle mekanismar fungerer i små- og mellomstore verksemdar i dagens danske økonomiske liv. Og likeeins verknaden desse mekanismane; sosiale, psykologiske, kommunikative, politiske, solidariske osv., spelar i samansette proessar på grunnplanet. I dette mykje konkrete materialet, liksom i eit heilt nytt essay Peer Hull Kristensen har skriva, er den grundtvigske ånda – og særleg prinsippet "fra tå til top", grunnleggande til stades på kvar einaste side i boka. Rett nok i engelsk-språkleg form og som "the Danish Bottom-Up Approach". I denne svært konkrete teikninga av økonomiske "tå til top"-proessar trekkst det òg historiske liner attende til 1870-åras Danmark. Men Grundtvig eller den grundtvigske folkelege rørsle nemnest ikkje ved namn. Det kunne godt ha vore gjort; liksom eg her òg kunne ha skriva om Pjotr Kropotkin, Emile Louis Victor de Laveleye og Henry George – for å nemna nokre av dei som må gravast fram i samband med oppgåva å europeisera den nordiske modellen. Men dei nemnde danske sosialøkonomane eller økonomiske forskarane skreiv jo ikkje ei historiebok, og dei er dessutan grunnleggande opptatt av "å ta ballen, ikkje mannen". Men den folkelege ballen spelar dei like utmerkt av den grunn og dei har makta gje oss ei svært god innleving i korleis folkeleg tradisjon lever i dagens danske landskap. Det er det derimot vanskelegare å seia om mange av dagens såkalla Grundtvig-ekspertar som skriv artikler der «mannen» nemnest mest i kvar setning, men kor «ballen» blir spelt og fyk omkring som ei deformert, lufttom, folkloristisk skinnfille, ueigna til å trenga gjennom muren av forsvararar av den oligarkiske, antifolkelege og globaliserte «top-down» politikken og økonomien – som dei endåtil som såkalla «grundtvigianarar» smiler varmt til. Eg vil så sterkt eg kan oppmoda folk til å skaffa seg boka til desse tre danske sosialøkonomane – dei har prestert ikkje noko mindre enn ein *folkeøkonomiens* politiske økonomi, og det i ei tid kor politisk økonomi har blitt blott folklore og der økonomar flest er dei av alle faggrupper som sysselsetter seg minst med økonomi...

NORDISKE NOTER

Nye bøger

Danmarks, Färöarnas och Grönlands öar

Anders Källgård, som udgav "Sveriges öar" (2005), har nu udgivet noget så usædvanligt som et værk om hele rigsfællesskabet. Johnny GR Ahlborg har illustreret værket på smuk vis med akvareller og tegninger. Källgård skildrer mennesker, som han selv har mødt, natur og historie.

Udgivet på Carlsson Bokförlag, 2009. 319 sider. ISBN 978 91 7331 272 1 380,00 SEK

Jakob Buhl.

Islandsk bogudgivelse

Einar Mar Guðmundsson: *Hvidbogen. Krisen på Island. Oversat fra islandsk af Erik Skyum Nielsen efter "Hvita Bókin. København: Informations Forlag, 2009. 191 sider. ISBN 13 978-87-7514-247-7 249,00 kr. Omtalt andetsteds i dette hæfte.*

Jakob Buhl

En ny grønlandsk børnebog 'Sila' fortæller gennem eventyr om nutidens klimaproblemer. *Sila - et eventyr om klimaforandringer - Af Lana Hansen* Udgivet: 11-11-2009. ISBN 978-87-91359-68-2. 180,00 kr.

Foto: Leif Kajberg

Foreningen Norden: Anbefalinger og udmeldinger

Danmark overtager i 2010 formandskabet for Nordisk Ministerråd (Island overtager formandskabet for Nordisk Råd). I den forbindelse har den danske afdeling af Foreningen Norden et sæt anbefalinger under overskriften "Norden i globaliseringen - Globaliseringen i Norden." Den findes på foreningens hjemmeside og skal her kun omtales kort. Lidt firkantet sagt indeholder den både ganske gode forslag, gode analyser og gode iagttagelser, gamle travere (det behøver ikke i sig selv at være negativt) selvmodsigelser og varm luft.

De 16 sider er dog klart læseværdige. Her er et par udpluk særligt udvalgt for Frit Nordens læsere:

"De fire andre nordiske lande med ca. 18 mio. indbyggere er tilsammen en større handelspartner for Danmark end Tyskland med 80 mio. indbyggere. Og sprogligt skal der så lidt til for at åbne de nordiske lande" (s. 7). Det foreslås: "- at sprogsamarbejdet forpligter nordiske organer og nordisk finansierede administrationer til at anvende et af de nordiske sprog i kontakten med nordboer - og ikke engelsk" (s. 8).

"EU må ikke komme i et modsætningsforhold til befolkningernes interesser, alene fordi nogle enkeltperso-

ner i den politiske elite har ambitioner om at få deres navn i historiebøgerne" (s. 13).

Det beklages på side 12, at visse nordiske programmer (Nordplus) er blevet overtaget af EU-programkontorerne. Der advares således direkte mod denne "EUZificering". Dette er direkte Foreningen Nordens sprogbrug i denne sammenhæng. Det konstateres, at nordiske samarbejdsstrukturer er langt mindre bureaukratiske end EU's, og det beklages, at nordiske ansøgningsskemaer, og tilbagemelding på disse, sker på engelsk. Disse forhold underminerer også værdien af et nordisk niveau på egne præmisser. Foreningen anvender formuleringen "dybt bekymret" (over denne EUZificering) og konstaterer, at det kan blive begyndelsen til enden for det nordiske samarbejde.

Jakob Buhl

* * *

Fem nabolandskanaler får danske undertekster

Danske kabel-TV-seere skal betale en krone om måneden for at få teksten svenske, norske og tyske kanaler. Danskerne får derved endnu bedre adgang til indhold og viden om vores nabolandes kultur, sprog og erhverv.

20 timer om ugen vil programmer fra de svenske public service-kanaler, SVT1 og 2, de tyske ARD og ZDF og norske NRK1 kunne forstås af alle dansklæsende tv-seere. Det fortæller Jacob Hedebrink, forvaltningschef hos Copydan Kabel-tv, der repræsenterer tv-kanalerne og gerne vil gøre vinduet til nabolandene klarere.

Se <http://www.dr.dk/Nyheder/Kultur/2009/10/30/142717.htm>

* * *

Svenske og tyske kanaler forsvinder fra dansk digitalt tv

Men det går også den forkerte vej: Omkring en million tv-seere hos Boxer, Viasat og Canal Digital kommer til at skue langt efter svenske, tyske og norske kanaler. De tre store udbydere af digitalt tv har på forhånd valgt mange af nabolandskanalerne fra. Og det betyder, at kun kunder med kabel- og bredbånds-tv kan se de to svenske public service-kanaler SVT1 og 2, tyske ZDF og NDR samt norske NRK.

Se <http://www.dr.dk/Nyheder/Kultur/2009/10/14/143317.htm>

* * *

Det nordiske tv-samarbejde Nordvision fylder 50 år

Nordvision har været selve hjørnestenen i det nordiske tv-samarbejde helt fra den spæde begyndelse i 1959. Samarbejdet har givet seerne i de fem nordiske lande tv-udsendelser som Fleksnes, Fanny og Alexander, MGP Nordic, Kontrapunkt og Ørnen. I dag er samarbejdet større end nogensinde før (se også noten 'Norden förr och nu' længere fremme).

"Faktisk har de nordiske public service-stationer aldrig arbejdet så meget sammen på kryds og tværs, som de gør i dag. Antallet af samproduktioner vokser støt år for år. Det samme gør antallet af sendetimer. Norge, Finland, Sverige, Island, Danmark og Grønland sender tilsammen mere nordisk produceret tv end nogen sinde før," _

Året 2010: Danmarks formandskab i Nordisk Ministerråd og Islands formandskab i Nordisk Råd

Det islandske formandskab for Nordisk Råd med præsident Helgi Hjörvar i spidsen vil prioritere sikkerhed, hav og kultur, når islændingene overtager roret i det nordiske parlamentariske samarbejde i 2010. Læs mere her

Danmark leder samarbejdet i Nordisk ministerråd i 2010 under overskriften: *Norden i fremdrift*. Hent eller bestil det danske formandskabsprogram på <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2009-743>

* * *

Upplev Norden på ett helt nytt sätt

Samiska shamaner. Grymma avrättningar i Sverige. Vandrande glaciärer i Norge. Stormaktsdrömmar i Danmark. Exotiska rätter på Grönland. Se omtale på www.fritnorden.dk, note maj 2009

Norden förr och nu har allt detta! Med stöd från Nordiska ministerrådet (Nordiska barn- och ungdomskommittén) och Nordiska kulturfonden har Danmarks Radio (DR) producerat en webbplats om de nordiska ländernas historia, geografi, språk och levnadssätt. Webbplatsen har utformats för 10-14-åringar, och är full av tv-klipp, trevliga småfilmer, korta artiklar, fakta och spännande historier om Norden - perfekt att ta med i skolundervisningen.

Norden förr och nu lanseras på en tillställning på Nordatlantens Brygga i Köpenhamn. Därefter kommer man att göra lokala lanseringar i resten av Norden under våren och hösten 2009. Webbplatsen är på danska, svenska, norska, finska och isländska.

Samarbetspartnerna på Nordvision har bidragit med tv-klipp till Norden förr och nu.

Se <http://www.dr.dk/norden>

* * *

Ny nordisk sprogkampagne lanceres

En fælles nordisk sprogkampagne skal fremme børn og unges evner til at forstå og kommunikere med hinanden på et af de tre skandinaviske sprog dansk, norsk og svensk. Sprogkampagnen lanceres efter planen i februar 2010 og løber hele året.

Se <http://www.norden.org/da/aktuelt/nyheder/ny-nordisk-sprogkampagne-lanceres/>

* * *

EU hædrer Nordiske Sprogpiloter Nordisk Ministerråds nye sprogprojekt, De Nordiske Sprogpiloter, har netop vundet EU's sprogpris 2009. Det er projektleder Lis Madsen, der hædres af EU for sit store arbejde med at fremme den nordiske sprogforståelse. <http://www.norden.org/da/aktuelt/nyheder/eu-haedrer-nordiske-sprogpiloter/>

Frit NORDEN

Redaktion:

Frit Norden, Danmark:

Luise Hemmer Pihl (ansvarshavende)

skrodhoj@mail.dk

Jesper Morville

JesperMorville@mail.dk

Leif Kajberg

Leif_Kajberg@hotmail.com

Jakob Buhl

NordenDebat@yahoo.se

Hanne Kock

hannekock@post.tele.dk

Fritt Norden, Norge:

John Dale

j.dale@online.no

Fritt Norden, Sverige:

Jörgen Bengtson

jorgen@infopress.se

Gunilla Winberg

gunri@telia.com

Abonnement: Dkr. 200-

Tryk: NOTAT GRAFISK

**NORDISK FOLKERIGSDAG
2010**

finder sted på Åland 29.juli - 1. august.

Reservér dagene. Mere om program i næste nummer og på
www.fritnorden.dk.

Foto: NN-norden.org

Frit Norden Danmark**holdt årsmøde den 19. september 2009 i Færøhuset, København V.**

Formanden, Jesper Morville, omtalte det vellykkede årsmøde på Jaruplund Folkehøjskole i 2008 og den lige så vellykkede Nordisk Folkerigsdag 2009, der fandt sted på Nordisk Folkecenter for Vedvarende Energi i Thy.

Planerne for det kommende år omfatter bl.a. et særnummer af Frit Norden, hvor Leif Kajberg analyserer situationen for det nordiske samarbejde på kulturfronten.

Desuden planlægges et møde med den islandske forfatter Einar Már Guðmundsson.

Man drøftede tidsskriftet Frit Norden og muligheden for en større inddragelse af foreningerne Frit Norden i Norge og Sverige, for eksempel gennem fælles planlægningsmøder.

Hjemmesideredaktør Hanne Kock fortalte, at hjemmesiden besøges 6-700 gange om måneden, og at mange artikler bruges til undervisning.

Kasserer Birgit Lerstrup fremlagde regnskab for 2008. Det var blevet revideret af revisor Jens Topsøe og blev godkendt uden bemærkninger.

Man drøftede deltagelse i aktiviteterne i forbindelse med klimatopmødet i København i december.

Torbjørn Dahl overbragte en hilsen fra den norske forening, der overvejer at arbejde mere politisk.

Kontingentet for 2010 fastsattes uændret til 200 kr, dog 250 kr. for par og 150 for studerende og arbejdsledige.

Til styrelsen genvalgtes Jesper Morville, Leif Kajberg, Luise Hemmer Pihl, Jakob Buhl, Hanne Kock og Birgit Lerstrup. Nyvalgt blev Lissie Thording, Odense. Suppleanter blev Olaf Havsteen-Mikkelsen, Ærøskøbing, og Povl Kristensen, Christiansfeld. Jens Topsøe og Karen Nielsen genvalgtes som henholdsvis revisor og revisorsuppleant.

Eftersendes ikke ved vedvarende
adresseændring, men tilbagesendes
med oplysning om ny adresse

~~Frit Norden~~

~~c/o Lerstrup
J.P. E. Hartmanns Allé 2B
DK-2500 Valby~~

~~Post kunde nr. 150011206~~

I dette dobbeltnummer

Kultur, medier, bogmarked og samfundsdebat
i Norden:

Tendenser, udviklinger og problemstillinger,
af Leif Kajberg

Forord

Behovet for et overblik

Bogmarked og medier i de nordiske lande

Et nordisk hjemmemarked for kunst og kultur?

Nordisk identitet - en konstruktion?

Samfunds- og kulturdebatten i de
nordiske lande

Den nødvendige nordiske offentlighed

Folkehøjskolerne og det nordiske

Virksomhedsledelse på nordisk:

Kulturforskelle, barrierer, udfordringer

Noter og henvisninger

Nomineret til Nordisk Råds Litteraturpris 2010

Den nordiske folkeligheds europæiske opgave,
af Egil Lejon

Nordiske Noter

Nordisk Folkerigsdag 2010

Nyt fra Frit Norden Danmark

STØT

FRITNORDEN

i arbejdet for folkestyre og et frit
internationalt samarbejde med
udgangspunkt i nordisk menneske-
syn og fællesskab. Foreningen er
tværpolitisk og uafhængig af andre
organisationer.

Bliv medlem eller abonnent.

Nærmere oplysninger hos
formændene:

Frit Norden Danmark:

Jesper Morville

Christianshvidevej 3, 1. sal

DK-2920 Charlottenlund

tlf. +45 39 63 35 37

Fritt Norden-Norge:

Peter Ørebech

Skjelnavn. 23

N-9022 Krokeldal

peter.orebech@nfh.uit.no

Fritt Norden Sverige:

Jörgen Bengtson

Långholmsgatan 16, 5 tr

Se-117 33 Stockholm

tlf. +46 (0)8 720 20 23

**Brug den nyttige
ordbog om nabosprog:**

TVÄRSLÅ: <http://ordbok.nada.kth.se/>

Eller besøg vore hjemmesider:

www.fritnorden.dk

www.frittorden.no